Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

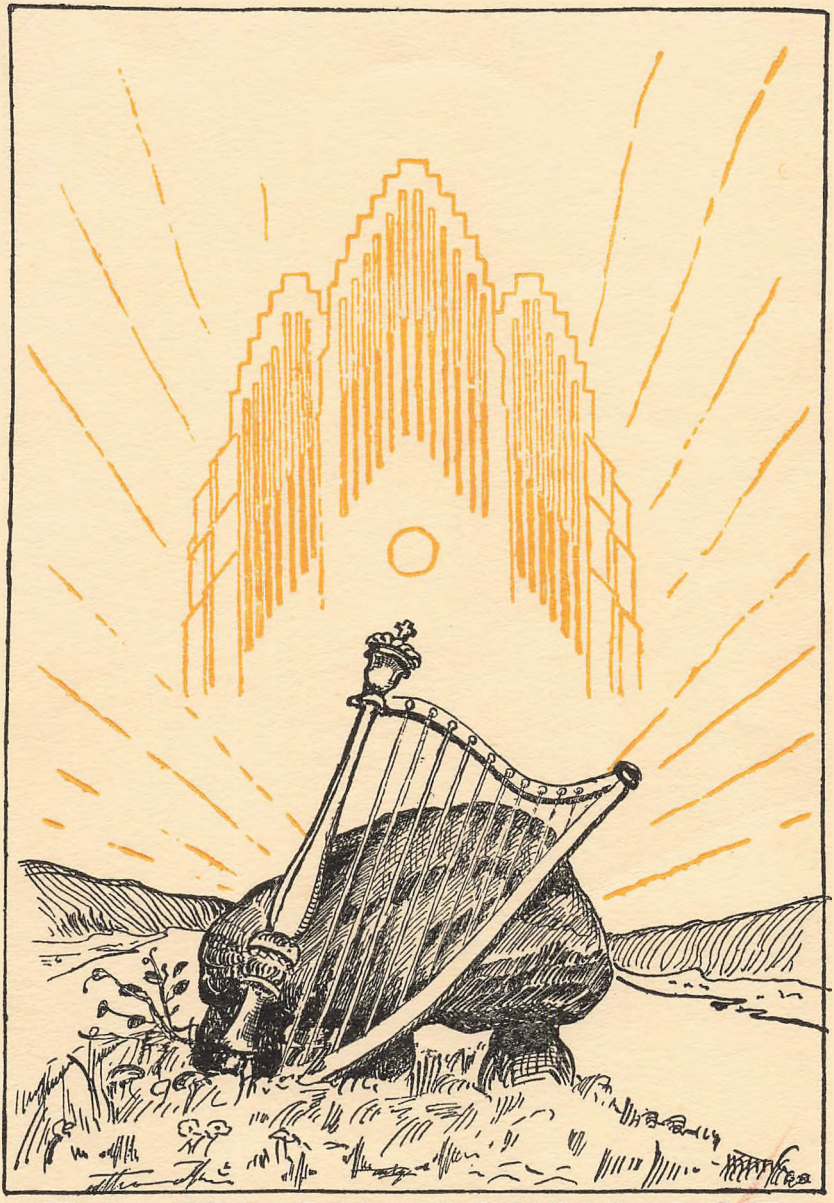
Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

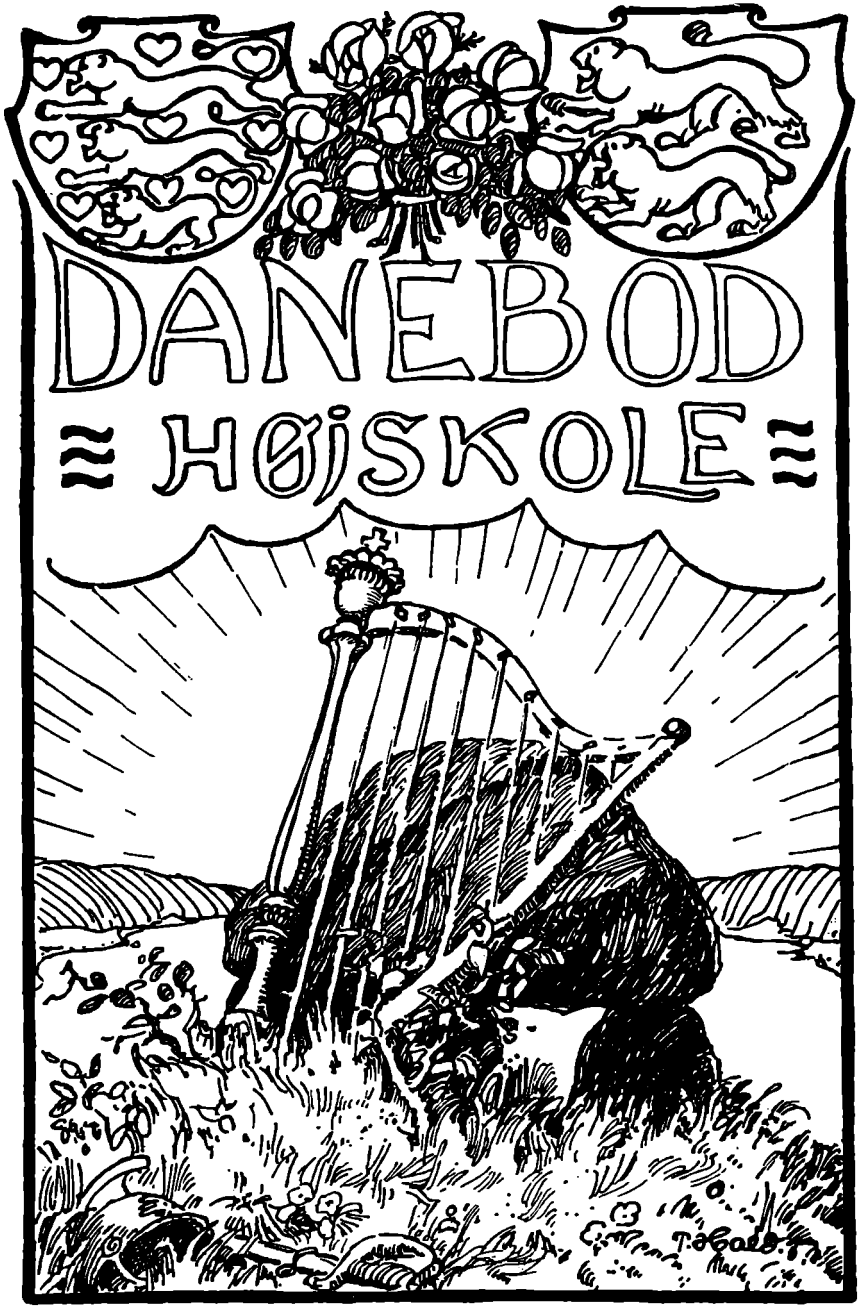
Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

DANEBOD HØJSKOLE

1961

19 61

Trykt som manuskript.

KONRAD JØRGENSENS
BOGTRYKKERI-KOLDING

DANMARK SOM FÆLLESMARKEDSLAND

Ved et møde i efteråret hørte jeg citeret en spøgefuld bemærkning, som skal være faldet under en af efterårets mange drøftelser af Fællesmarkeds-problemer. Det var blevet omtalt, at alle ministerier havde udarbejdet en rapport om, hvad Fællesmarkedet måtte formodes at betyde inden for deres specielle område. Det eneste ministerium, som havde holdt sig uden for drøftelserne, var kirkeministeriet. Og så var det, den lune bemærkning faldt: »Det er egentlig mærkeligt nok — for hele dette spørgsmål synes jo ellers at have mere med tro end med viden at gøre!«

Alle betragtninger over Danmarks tilslutning til Fællesmarkedet er behæftet med usikkerhed. Indtil trivialitet har man hørt Storm-P. citatet om vanskeligheden ved at spå. Man har undertiden en fornemmelse af, at mange folk ræsonnerer som så, at hele det spørgsmål er det umuligt at vide noget om, og altså er der ingen grund til at beskæftige sig med det. Så let slipper man nu ikke om ved det. For det første *ved* man da — om man ellers vil sætte sig ind i det — hvad der står i Rom-traktaten, d. v. s. Fællesmarkedets grundlovs 248 paragraffer. For det andet er man jo gang på gang nødt til at handle på grundlag af en usikker viden. Trods alle elektronhjerner må de afgørende menneskelige beslutninger træffes ud fra personlige vurderinger. Under folkestyre vil disse forskellige vurderinger frit kunne stilles op over for hinanden, medens under diktaturet den »officielle« vurdering vil få en endegyldig karakter — hævet over diskussion og ofte givende sig ud for en objektiv sandhed.

I ovenstående betragtninger ligger begrundelsen for denne artikel. Der skal i hovedtræk redegøres for, hvad vi ved om Fællesmarkedets regler. Visse kendsgerninger om vor egen situation vil blive draget frem. Til slut skal derpå de forskellige vurderinger omtales.

I 1955 foreslog Benelux-landene en toldunion mellem »De 6«: Italien, Frankrig, Vesttyskland, Luxembourg, Belgien, Holland. På mindre end 2 år er man nået til enighed. Traktaten underskrives i Rom den 25. marts 1957 og træder i kraft 1. januar 1958. Når man ved, hvor store interessemodsætningerne mellem landene er — tænk blot på arvefjenderne Frankrig og Tyskland — og når man ved, at traktaten betyder, at landene i et vist omfang opgiver deres selvbestemmelsesret på det økonomiske område, kan dette eksprestempo for internationale forhandlinger nok overraske. Forklaringen ligger i, at selv om de *økonomiske* bestemmelser i traktaten er meget vigtige, er de *politiske* mål dog endnu mere afgørende. Det hedder i indledningen, at landene er »besluttede på at opbygge grundlaget for en union mellem de europæiske folk, som uden ophør gøres stadig snævrere«. Stort tydeligere kan det jo ikke siges, at man arbejder hen mod at gennemføre »Europas Forenede Stater«.

Fællesmarkedet har form af en *toldunion* mellem de seks lande. Det betyder, at i løbet af en periode på højst 15 år skal der gennemføres frihandel mellem de deltagende lande indbyrdes og fælles toldsatser over for udenforstående.

Hvis Fællesmarkedet *kun* var en toldunion, ville problemerne have været noget lettere at overse. Men Fællesmarkedet sigter langt videre end opbygning af en fælles toldmur udadtil og frihandel indadtil. Så vigtigt dette i sig selv kunne være, ville det jo dog kun omfatte *handelen* — det var dette led i det økonomiske liv, »De 7« i frihandelsområdet begrænsede sig til. »De 6« sigter mod selve *produktionen,* idet også arbejdskraften og kapitalen skal have fri bevægelighed mellem landene, og det er dette, der i store kredse har givet anledning til ængstelse.

Rom-traktatens organer.

En toldunion kunne administreres uden noget stort apparat, men hele den samordning af erhvervslivet, som er planlagt, kræver stærke internationale institutioner, som i et vist omfang er overstatslige, d. v. s. kan give ordrer til det enkelte land.

De myndigheder, der er tale om, er følgende:

Forsamlingen (»parlamentet«)
Ministerrådet (»regeringen«)
Kommissionen (»centraladministrationen«)
Domstolen

Hertil kommer en række kontrollerende og administrerende under-institutioner.

En kort omtale af de 4 myndigheder er nødvendig.

Forsamlingen består af 142 medlemmer, der er udnævnt af de enkelte landes parlamenter i følgende forhold:

Italien	36	Belgien	14
Frankrig	36	Holland	14
Tyskland	36	Luxemb.	6

Det er værd at notere, at forsamlingen har delt sig ikke efter nationale linier, men efter politiske, idet der findes 3 grupper: 1) socialister, 2) liberale og 3) kristelige demokrater.

Ministerrådet består af 6 medlemmer, 1 for hvert land, og repræsenterer de enkelte landes regeringer. Normalt har hver repræsentant 1 stemme, men hvor der kræves kvalificeret flertal, har hver af de 3 stormagter 4 stemmer, Holland og Belgien hver 2 stemmer og Luxembourg 1 stemme. Da kvalificeret flertal betyder 12 stemmer, vil de 3 stormagter tilsammen kunne præstere dette — undtagen i nogle tilfælde, hvor kravet lyder på mindst 12 stemmer fra mindst 4 lande.

Kommissionen består af 9 medlemmer, udnævnt af medlemsstaternes regeringer for 4 år. Disse 9 kommissionsmedlemmer skal repræsentere landenes højeste sagkundskab. De

må ikke modtage nogen form for direktiver fra deres regeringer, men kun lade sig lede af rent saglige Fællesmarkeds-synspunkter. Kommissionen er Fællesmarkedets vigtigste kontrollerende organ og skal udføre det forberedende arbejde før forsamlingens og ministerrådets forhandlinger og beslutninger. Det er værd at bemærke, at når kommissionen har fremlagt et forslag, må dette *enten* vedtages uændret *eller* helt forkastes. Man kan altså ikke efter behag begynde at flikke om på den af sagkundskaben foreslåede helheds-løsning.

Domstolen består af 7 dommere plus 2 generaladvokater, udnævnt for 6 år. Også her kræves der den højeste sagkundskab og fuldstændig uafhængighed. Domstolen skal have det afgørende ord ved fortolkningen af den indgåede traktat.

Fællesmarkedets politik.

Når Fællesmarkedets myndigheder skal træffe afgørelser, kræver traktaten i nogle tilfælde enstemmighed — d. v. s. at der er veto-ret — i andre tilfælde nøjes man med kvalificeret flertal, og undertiden er almindeligt flertal tilstrækkeligt. Den skarpe grænse, der principielt er mellem enstemmighed og kvalificeret flertal, vil nok i praksis vise sig at være lidt mere »bøjelig«. Det land, der står alene med sin opfattelse, vil nok betænke sig på at bruge sit veto, hvis det ikke drejer sig om et »livsvigtigt« spørgsmål. Omvendt vil et kvalificeret flertal, selv hvor det efter traktatens ordlyd var berettiget dertil, nok i nogle tilfælde betænke sig på at trumfe sin vilje igennem. Indledningens ovenfor citerede bestemmelse om, at unionen gøres stadigt snævrere, søges bl. a. realiseret derved, at en række af de beslutninger, som i planens første periode kræver enstemmighed, senere kan træffes med kvalificeret flertal.

Arbejdskraftens frie bevægelighed er et vigtigt led i Fællesmarkedets politik. Ved udgangen af overgangsperioden, der må udgøre mellem 12 og 15 år, skal alle hindringer for arbejdskraftens vandring fra det ene land til det andet være ophævet. Indvandrede arbejdere skal have samme rettigheder som indfødte, herunder også m. h. t. arbejdsløsheds-, syge-, ulykkesforsikring og andre sociale sikringer. Landenes ar-

bejdsanvisning indleder et snævert samarbejde, og Fællesmarkedet yder økonomisk støtte til flytning og omskoling for arbejdere, der er berørt af fællesskabets planer. Hvor langt man er nået, fremgår af følgende: I juni måned i år vedtog *ministerrådet* efter behandling i *forsamlingen* det forslag, som *kommissionen* havde fremsat. Dette går ud på, at hjemlandets arbejdere i en kommende toårs periode har fortrinsret til et ledigt job. Men fortrinsretten gælder kun i 3 uger. Hvis arbejdsgiveren forgæves har søgt arbejdskraft i disse 3 uger, er de andre medlemslandes undersåtter berettiget til at søge ansættelse. Efter de to års forløb vil beskyttelsen af den indenlandske arbejdskraft blive yderligere reduceret.

Traktaten indeholder — efter fransk forlangende — en bestemmelse om ligeløn for mænd og kvinder samt om 40-timers arbejdsuge. Om sidstnævnte krav bør det dog bemærkes, at 40-timers arbejdsugen ikke er det normale i Frankrig. Arbejdstiden ud over 40 timer ugentlig beregnes blot som overtimer til forhøjet betaling. Der er således nærmest tale om et specielt aflønningssystem.

Også retten til frit at udøve selvstændigt erhverv er omfattet af Rom-traktaten. Denne bestemmelse må ses i sammenhæng med det meget vigtige punkt, der hedder fri kapitaloverførsel fra land til land. Om dette vedtog ministerrådet i maj 1960, at direkte investeringer i erhvervsvirksomhed samt kapitalbevægelser af personlig art skulle frigives. Det samme gjaldt handel med børsnoterede værdipapirer. Dermed er et vigtigt skridt taget i retning af et fælles kapitalmarked med ensartede renteforhold for de deltagende lande.

Medens der må regnes med en betydelig træghed, når det gælder arbejdskraftens vandring, er forholdet et andet, når det gælder kapital. Arbejderen vil være knyttet til sit hjemland med en række bånd: familie, sprog, klima, religion. Kapitalen vil lade sig lede af forrentningsmulighederne — profitchancerne — og vil søge til det land, hvor de er størst. I disse overvejelser vil naturligvis også risikoforholdene indgå, men disse vil blive mere overskuelige i samme takt, som fællesskabet mellem landene udbygges.

Tempoet i Fællesmarkedets hidtidige arbejde har været så stærkt, at man er forud for de i planerne opstillede mål. Det gælder bl. a. nedbrydningen af de indre toldskranker. De chancer, som dette har givet industrien, har været medvirkende til, at »De 6« de senere år har kunnet notere en årlig produktionsstigning på 12 pct., medens »De 7« kun har kunnet præstere 5—7 pct. Når de store og stærke virksomheder i kraft af denne udvikling bliver endnu større og endnu stærkere, søger Rom-traktaten at forebygge monopolistisk prispolitik: »Alle aftaler mellem virksomheder, — — der kan påvirke handelen mellem medlemsstaterne, og som har til formål eller til følge at hindre eller begrænse konkurrencen eller at forrykke vilkårene for denne inden for Fællesmarkedet er uforenelige med fællesskabet og forbudt.«

Langt vanskeligere område end industrien er *landbruget.* Baggrunden er som bekendt, at de fleste europæiske lande i de sidste 70—80 år har ført en stærk beskyttelsespolitik. Resultatet har været et forældet produktionsapparat — med så høje produktionsomkostninger, at de høje landbrugspriser ikke betød tilsvarende høje nettoindtægter til erhvervet.

Målet for Fællesmarkedet er her en landbrugspolitik, der sikrer familielandbruget, d. v. s. ikke stiller landmændene arbejdsmæssigt eller økonomisk ringere end andre erhvervsudøvere. Men man vil hurtigt indse, at målsætningen at bevare familielandbruget i sig selv indebærer kimen til vanskeligheder. Når produktiviteten stiger stærkere end behovet for fødevarer, vil der på et eller andet tidspunkt blive overproduktion. Industrien vil nogenlunde let kunne begrænse sin produktion til, hvad markedet kan aftage — men helt anderledes, når produktionen er fordelt på millioner af selvstændige landmænd, der enkeltvis ser deres fordel i at producere så meget, som de tekniske fremskridt tilskynder til. På den anden side er familielandbruget en så væsentlig bestanddel af vor samfundsstruktur, at denne driftsform som en selvfølge er indgået i målsætningen.

Rom-traktaten henviste udformningen af landbrugspolitikken til særlige konferencer. Den senest afholdte af disse

vedtog for et halvt år siden, at landene i løbet af 6—7 år skal have arbejdet sig hen til en fælles kornpris. Dennes absolutte højde er derimod endnu ikke aftalt, og meningsforskellene er store, idet Tyskland ønsker en høj pris, medens de øvrige lande vil foretrække en lavere. Der skal på tilsvarende måde fastsættes standardpriser for en række andre landbrugsvarer. Stiger markedsprisen over standardprisen, vil Fællesmarkedets importafgifter blive nedsat, så at der kan indføres fra verdensmarkedet. Synker prisen under standardprisen, vil der blive grebet ind, f. eks. ved produktionsbegrænsning. Nu i december skal en ny konference afholdes og aftalerne udbygges.

Den politiske baggrund.

Der er næppe noget land, der mere helhjertet er gået ind i Fællesmarkedet end *Tyskland*. Efter nederlaget i krigen og den dermed følgende deling har Vesttyskland set det som en af sine vigtigste opgaver at styrke sin udenrigspolitiske stilling. Ledetråden har været, at økonomiske interesser måtte komme i anden række — efter de politiske. Og med det tyske »økonomiske mirakel« som baggrund har der jo også været noget at tage af!

Frankrig har til gengæld taget sig godt betalt. Det gælder på en række punkter, bl. a. ved den fond, der skal finansiere udbygningen af det økonomiske liv i kolonier eller andre tilhørsområder. Det er heller ingen hemmelighed, at Frankrig er det land, der har været mindst begejstret ved Englands anmodning om optagelse. Og når Frankrig gerne vil være Europas spisekammer, er det heller ikke fra denne side, at Danmark skal vente flest indrømmelser.

De Forenede Stater har modarbejdet »De 7«s forsøg på at få en ordning med »De 6«. En sådan ordning ville have svækket de amerikanske eksportmuligheder uden at give nogen væsentlig styrkelse af det *politiske* samarbejde i Europa, som USA lægger så stor vægt på. Jo flere lande der går ind i Fællesmarkedet, jo stærkere vil dette blive som storpolitisk faktor, og dette er væsentligere for USA end hensynet til amerikanske eksportinteresser.

Når *England* nu har søgt optagelse i Fællesmarkedet, hænger det ikke alene sammen med økonomiske overvejelser, men også en frygt for at se sin stilling som USAs næstkommanderende glide over til Rom-unionen, og det har vejet tungere end hensynet til Dominions.

Danmarks stilling.

Folketingets beslutning den 4. august i år om, at Danmark skulle anmode om forhandlinger vedrørende betingelser for optagelse i Fællesmarkedet blev truffet af alle partier med undtagelse af Socialistisk Folkeparti. Det afgørende argument var, at vi måtte følge England. Hvis England kom med, og vi ikke, ville vi stå uden for vore to største markeder, både Fællesmarkedet og England, og det turde kun Aksel Larsen og hans folk tage ansvaret for.

Et par tal vil kunne sige lidt om dette. I 1960 gik 56 pct. af vor eksport til disse to markeder. Ser vi alene på landbrugsvarerne, er procenten oppe på 85—90.

Undersøgelser har vist, at 20 pct. af vor *industri* må antages ikke at kunne klare konkurrencen inden for Fællesmarkedet. Det drejer sig bl. a. om konserves, skotøj, lædervarer, trævarer, tapet, glas, vaskemaskiner, TV, biler, cykler. Naturligvis er skønnet behæftet med usikkerhed, men et vist begreb om størrelsesforholdene kan det nok give. Da vi har ca. 300.000 industriarbejdere, kan vi ud fra de 20 pct. regne, at 50—60.000 arbejdere må omplaceres. Dette tal understreger betydningen af, at omstillingen finder sted i en periode med god beskæftigelse.

Muligheden for indvandring af udenlandsk arbejdskraft bedømmes nu noget anderledes end for et par år siden, da man formodede, at den høje danske arbejdsløn skulle virke dragende. Man venter ikke nogen større invasion af »sortsmudskede sicilianere«. Selv om der i Norditalien betales 30—35 pct. højere arbejdsløn end i Syditalien, har dette ikke fremkaldt nogen større vandring fra syd til nord. Nu fæster man sig herhjemme næsten mere ved risikoen for, at en del af vore dygtigste arbejdere (jernindustrien) vil rejse sydpå

(Ruhrområdet), hvor den ekstra dygtige mand har større muligheder for individuel lønaftale.

Landbrugets stilling er vanskeligere at bedømme end industriens, eftersom den fælles landbrugspolitik, der tilstræbes ført af medlemslandene, endnu ikke er endeligt udformet. Der kan regnes med noget højere landbrugspriser, men ikke med fri afsætning. I det spændende spørgsmål om kornprisens højde må Danmark håbe, at de fransk-hollandske ønsker om en ikke for høj pris går igennem.

Går man ud fra en prisstigning på 20 pct. på landbrugsvarer som sandsynlig, vil dette betyde en stigning i pristallet på ca. 5 pct. Dermed vil produktionsomkostningerne i form af arbejdsløn automatisk stige.

En højere pris vil endvidere i al almindelighed stimulere produktionen af europæisk korn og andre landbrugsvarer og dermed fremme den selvforsyning eller overproduktion, som på enkelte områder allerede er nået i medlemslandene. At kornprisen vil komme til at ligge over verdensmarkedsprisen er givet, og dette vil da sige, at det kornproducerende — d.v.s. det større — landbrug i Danmark vil kunne regne med størst fordel. Frygten for en europæisk overproduktion og dermed følgende produktionsreguleringer bliver ikke mindre, når man hører, at en række landbrugseksperter uafhængigt af hverandre er nået til det resultat, at med et effektivt landbrug kan 5 pct. af et lands indbyggere forsyne sig selv og de øvrige 95 pct. med levnedsmidler. Naturligvis må der knyttes mange kommentarer til et sådant enkelt tal, men så meget kan man sikkert slå fast, at det ikke tyder på, at nedgangen i landbrugsbefolkningens antal er ved at være afsluttet. Danmarks landbrugseksport til »sekundære markeder« må regnes at møde ekstra vanskeligheder, når disse landes eksportvarer for at komme ind i Danmark må passere den høje toldmur, der omgiver Fællesmarkedet.

For *handelens* vedkommende må man regne med, at udenlandske koncerner vil oprette kæde-forretninger og dermed udsætte den danske detailhandel for en meget hård konkurrence.

Faren for stærkere indflydelse fra udenlandsk *kapital* må ikke undervurderes. Hvor de skiftende finansministre altid har fremhævet den økonomiske betydning af en større opsparing, vil man nu ligefrem kunne hævde, at der ligger et nationalt arbejde i at spare op! Får Danmark del i Fællesmarkedets produktionsstigning skulle rent teoretisk opsparingsmulighederne stige, men her spiller som bekendt i praksis en lang række psykologiske faktorer ind — bl. a. påvirkningen fra naboens levestandard ....

Den kulturelle situation.

Er de økonomiske spekulationer behæftet med usikkerhed, gælder det i endnu højere grad de kulturelle. Det kan vel derfor ikke undre, at bedømmelserne af vore udsigter i så henseende adskiller sig ekstra meget fra hinanden. På den ene fløj står de folk, som imødeser dansk kulturs udslettelse i det romerske favntag. På den anden fløj står de folk, der vejrer morgenluft for dansk kultur i mødet og brydningen med det fremmede.

Modstanderne vil betone, at vi har meget lidt åndeligt fællesskab med italienere, franskmænd og tyskere. Demokratiet i disse lande står på svage fødder. Den katolske kirke er en politisk magtfaktor, hvis indflydelse vi ikke ønsker at komme ind under. Udenlandsk kapital vil frit kunne etablere sig i films- og forlagsvirksomhed og derved få mulighed for betydelig kulturpåvirkning.

Tilhængernes synspunkt er vel skarpest formuleret af Arne Sørensen. Han ser en vældig »missions-opgave« for Danmark, som i folkelig og demokratisk henseende er hundrede år forud for stormagterne sydpå. Vi ejer en civilisation, der har ekspansive muligheder inden for Rom-unionen, hvis vi tør sige, at det er Esbjerg og ikke Rom, der ligger midt i verden. »— Rom vil blive en dejlig by at besøge, når den foruden monumenter fra svundne storhedstider, som Esbjergs lærling, har anstændige arbejderboliger, anstændig uddannelse for hele folket, anstændig tillid til hele folket, at fremvise.« Det er jo helt Johs. V. Jensen'ske perspektiver!

Et særligt punkt er den infiltration, som de tyske sommerhuskøb har betydet. Det lykkedes endelig i 1959 at få opfyldt grundlovens løfteparagraf om lovgivning vedrørende udlændinges adgang til at blive ejere af fast ejendom. Tilladelse hertil blev som hovedregel gjort betinget af 5 års ophold i landet. Loven har som tilsigtet medført en meget stærk nedgang i disse køb. Desværre er der endnu ikke skabt klarhed over, om loven kan opretholdes efter en evt. tilslutning til Rom-unionen. Man håber, at det kan lade sig gøre ved henvisning til, at Rom-traktaten taler om ret til fri *erhvervs*udøvelse, medens sommerhuskøb jo tjener private ferieformål.

Sønderjylland.

For grænselandet både syd og nord for grænsen vil en tilslutning til Fællesmarkedet rejse en række specielle problemer. Fra Sydslesvig har en række ledende danske advaret mod Fællesmarkedets farer. Også fra Nordslesvig har der rejst sig advarende røster, men som helhed ser man dog her nogenlunde fortrøstningsfuldt på en evt. tilslutning.

Økonomisk vil landsdelen fra at ligge i udkanten af et marked blive langt mere centralt beliggende. Situationen vil på visse punkter ligne Helstaten før 1864, da Danmark og hertugdømmerne regeredes af samme fyrste. Fra sydslesvigsk side kan man frygte, at den lettere adgang til at bosætte sig nord for grænsen vil betyde mere end den tilsvarende mulighed for rigsdanske for at drage til Sydslesvig. For Nordslesvigs vedkommende hæfter man sig ved udsigten til, at Flensborg vil »brede sig« langs nordsiden af Flensborg fjord. Derimod regner man nu ikke mere med så stor risiko for tysk indvandring i det tyndtbefolkede Tønder amt. Erfaringen viser, at det er de tætbefolkede områder, der i vore dage virker dragende. En vis tilgang til de tyske skoler i Nordslesvig vil kunne forventes fra »de blakkede«. Når det giver ekstra chancer at mestre to sprog, vil de nationalt ligeglade nok i nogle tilfælde tage mod tilbudet om tysk skolegang for deres børn.

Ved højskolernes årsmøde i oktober vedtoges enstemmigt en resolution, der henstillede, at der i en særprotokol blev

truffet garantier mod, at en egn mister sit nationale særpræg som følge af bestemmelserne om fri etableringsret eller fri bevægelighed for arbejdskraft og kapital. Garantien skal udformes talmæssigt, f. eks. at højst tilladte »fremmed«-procent blev sat til 20 eller 25 ved indvandring eller overtagelse af erhvervsvirksomheder. Risikoen for tysk opkøb af landbrugsejendomme i Nordslesvig menes at kunne imødegås på forskellig vis. Landbruget er jo i Fællesmarkedet et reguleret erhverv. Som eksempel kan nævnes, at erhvervelse af landejendom i Tyskland skal godkendes og er betinget af »Bauernfähigkeit«, d. v. s. landbrugsuddannelse.

Med en åbning af grænsen i toldmæssig henseende vil Nordslesvig — og en større eller mindre del af Nørrejylland — ligge som opland for Hamborg. Det er ikke tilfældigt, at der pludselig er kommet fart i Storebæltsbroens planlægning. Den må bygges, hvis København skal have mulighed for at indhente den fordel, anlægget af en motorvej op igennem Jylland vil give Hamborg.

En ledende dansk politiker har om de særlige grænseproblemer sagt, at man ikke måtte regne med at kunne krybe i ly bag paragraffer. Der er i denne udtalelse udtrykt noget væsentligt — i indirekte form. Det vil også i fremtiden være håndens og åndens arbejde, der vil blive hovedfaktorerne i grænselandet.

Konklusion.

I det foregående er refereret en række kendsgerninger og synspunkter. Hvilke kendsgerninger man vil tillægge størst vægt, og hvilke synspunkter man vil slutte sig til, må bero på en personlig vurdering. Skal jeg for mit eget vedkommende gøre situationen op, vil mine overvejelser gå ud på følgende: En nordisk toldunion havde rent følelsesmæssigt tiltalt mig — og sikkert de aller fleste — langt mere end Rom-unionen. Men det er ønsketænkning. Allerede ved de nordiske forsvarsforhandlingers sammenbrud 1949 blev det klart, at »det nordiske« ikke var et holdbart *politisk* fundament. Da de nordiske, økonomiske forhandlinger var ved at nærme sig et afgørende punkt i 1959, indledte Sverige hen over hovedet på

Norge og Danmark de forhandlinger med England, der førte til oprettelsen af »De 7«.

Den nye situation er skabt af Englands henvendelse til »De 6«. Skulle England ikke komme med i Fællesmarkedet, vil de betingelser, der fik os til at vælge »De 7«, være uændrede.

Der har i den offentlige debat været enkelte fortalere for, at Danmark skulle holde sig uden for Fællesmarkedet, selv om England gik ind. Begrundelsen er, at vi ikke må sælge vor danske sjæl for materielle fordele. Spørgsmålet er dog ikke så enkelt. Landbrugskrise og arbejdsløshed er ikke udelukkende økonomiske fænomener. Ved siden af at være menneskelig ulykke er det også en politisk farlig situation. Man kan ikke benægte en sammenhæng mellem arbejdsløshed og kommunisme eller mellem 30'ernes landbrugskrise og den L. S.-bevægelse, der samarbejdedede med de danske nazister.

Ja, vi kan vel ikke holde os uden for Fællesmarkedet, vil atter andre sige, men vi skal ikke melde os ind som almindeligt medlem, men kun som *associeret* (»tilknyttet«) medlem. Så kan vi deltage i de økonomiske fordele uden at påtage os politiske forpligtelser. Hertil må for det første siges, at denne løsning efter de sagkyndiges mening slet ikke foreligger. Altså igen ønsketænkning. »De 6« vil ikke godkende en sådan ordning for et land med en udviklet industri og med tilhørsforhold til NATO. Grækenland har fået en associeringsaftale, eftersom det er industrielt underudviklet, og det kan tænkes, at Sverige får samme ordning på grund af sin neutralitetspolitik — men altså ikke Danmark. Endelig kan man vel også stille sig lidt tvivlende i al almindelighed om fordelen ved at være »passivt medlem«, d. v. s. med økonomiske pligter, men uden medbestemmelsesret.

Det er ofte blevet fremhævet, at Danmarks indlemmelse i Rom-unionen vil betyde en udfordring for os, både økonomisk og kulturelt. Udtrykt på en anden måde: der er både risiko og chancer. Med den udvikling, dansk industri har gennemløbet den sidste menneskealder, vil det ikke være for optimistisk at tro, at den skal klare udfordringen, at visse tab

på hjemmemarkedet vil kunne opvejes af fremstød på det store, europæiske marked. Landbrugets konkurrence-evne er uden for diskussion. Her vil det være en dansk interesse at få liberaliseret Fællesmarkedets aftaler så meget som muligt.

Den kulturelle udfordring vil sætte vore åndelige værdier på prøve. Ja, men den dansk folkelige kultur har jo da bevist sin styrke både i Sønderjylland 1864—1920 og under Besættelsen 1940—45, vil man fra visse sider hævde. Det er rigtigt, heldigvis. Der er blot den forskel, at dengang stod repræsentanterne for »det fremmede« som fjender — i Rom-unionen vil de stå som venner. Eller skal vi nøjes med at sige forbundsfæller.

Lad mig som eksempel på »det fremmede« nævne den meget vigtige bestanddel af kulturen, der hedder retsopfattelsen. I »De 6« hviler retsopfattelsen på romerretten. Denne blev udformet i det gamle Roms storhedstid og kan vel kortest karakteriseres således, at retten er, hvad magthaverne gør til ret. Den nordiske retsopfattelse går derimod ud på, at retten står over mennesket, altså også over magthaveren. Vi ser denne opfattelse efterlevet i det nordiske tingmøde, hvor ikke konge eller høvding, men alle frie mænd afgør, hvad retten tilsiger. Vil man over for dette indvende, at det jo dog er en fjern fortid, kan man trække linjen op til vor egen tid med spørgsmålet: er der ikke en forbindelse mellem romerretten og den prøjsiske indstilling »en ordre er en ordre«, uanset hvad den går ud på. Og er der ikke grund til at tro, at et vigtigt motiv til at gå ind i modstandsbevægelsen herhjemme var, at den enkelte følte, retten blev krænket. Jeg tror det.

På dette område som på en række andre er Englands deltagelse af afgørende betydning. Nordisk og engelsk rets- og frihedstradition er nært beslægtede.

Mon vi ikke også er på bølgelængde med England, når vi gør vor stilling op således: vi agter at gå ind i det økonomiske og politiske fællesskab — ud fra tilsvarende overvejelser som da vi valgte medlemsskab i NATO — men vi agter på det kulturelle område at forbeholde os en reserveret, en vurderende holdning.

Jeg har et par gange mødt denne betragtning, som fejer alle kulturelle betænkeligheder til side: Hvis dansk kultur ikke kan klare sig over for det fremmede, er den da ikke værd at holde på. Det lyder meget besnærende, men det er ikke så indlysende rigtigt, som det giver sig ud for at være. For det første er en kulturs *styrke* og dens *værdi* vel ikke absolut det samme. For det andet er kultur ikke et sæt tøj, man en skønne dag skifter ud. Sydslesvigs fortyskning i forrige århundrede fortæller lidt om, at kulturskifte kan føre til kultursvækkelse i flere generationer i stedet for kulturfremgang. Dengang var det forbundet med sprogskifte, men erfaringerne må regnes at have almindelig gyldighed.

Selv med fare for at blive korrekset af en regeringsdirektør i Kiel må den danske højskole og alle, der forbinder noget med begrebet folkelig kultur, til enhver tid fastholde retten til at protestere mod og bekæmpe det, der som folk er os fremmed. Holbergs og Grundtvigs arbejde er ikke et afsluttet kapitel. Vi hverken kan eller vil spærre grænsen for kulturel vekselvirkning. Men samtidig med, at vi lader vor forstand sige os, at et økonomisk og politisk samarbejde skal finde sted, må vi også fastholde hjertets ret til suverænt at afgøre, hvad det er for værdier, der giver vort liv som danske mennesker indhold. Gør vi dette og omsætter vi det i gerning, kan vi efter min mening uden at slå øjnene ned for kommende slægter træffe den skelsættende afgørelse i Danmarkshistorien, som vor tilslutning til Rom-unionen — sammen med England — vil være.

Gunner Rasmussen.

PÅ TYSK HØJSKOLE

»Vi befinder os i verdens midtpunkt«, var noget af det første, vi fik at vide på Hessische Landvolkhochschule, Friedrichsdorf, Taunus i Hessen, hvor jeg i 6 uger — 20. august til 30. september 1961 — har været på hospitation, hvilket betyder på besøg. Nu har vi vel alle altid en fornemmelse af, at vi befinder os i verdens midtpunkt, og det af den simple grund, at ethvert sted på en kugle, og dermed på jorden, virkelig er midtpunktet. Begrundelsen for, at Hessen mener, at dette område i dag med større ret end andre kan kalde sig midtpunktet er, at Hessen ligger ved grænsen mellem Øst og Vest. Ser man mod øst, ser man gennem pigtråden ind i den kommunistiske verden; ser man mod vest, ser man den »kapitalistiske« verden. Desuden er hele spørgsmålet om Tysklands fremtidige ordning et midtpunkt i verdenspolitikken. Jeg var derfor glad, da jeg modtog invitationen til i 6 uger at deltage i undervisningen på skolen i Hessen.

Vi har alle vore fordomme om andre nationer, og ikke mindst i vort forhold til Tyskland har vi mange fordomme. Vi har ikke glemt 1864, 1. og 2. verdenskrig. Vi spørger ofte om, hvordan vesttyskerne er i dag. Er de blevet virkelig demokratiske? Har de forandret sig siden Hitler? Drømmer de stadig stortyske drømme? Kan vi stole på dem, eller vil de i givet fald være i stand til at følge en ny Hitler? Taler de stadig om manglende »Lebensraum« for det tyske folk o.s.v.? Kortest udtrykt: Kan vi være trygge ved Vesttysklands oprustning inden for NATO? Kan vi være trygge ved at gå ind i et endnu intimere samarbejde med Vesttyskland, nemlig inden for Fællesmarkedet? Nu kan jeg naturligvis ikke påstå, at jeg efter

kun 6 ugers ophold kan svare på alle disse spørgsmål med absolut sikkerhed; jeg kan kun sige, hvilke indtryk jeg fik af Vesttyskland i dag gennem de mennesker, jeg kom i kontakt med på skolen. Først vil jeg dog gerne præsentere skolen. Den ligger meget smukt i den lille by, Friedrichsdorf, på skråningen op mod Taunusbjergene; den nærmeste storby er Frankfurt. Skolen er helt ny, og der findes i Hessen kun to folkehøjskoler. Hessen har ligeså mange indbyggere som Danmark, men vi har et par og firs folkehøjskoler. Vesttyskerne betragter Danmark og vor højskole som inspirationen for deres folkehøjskole, men der er naturligvis store forskelle. Der er således ingen højskolelov, man må ansøge om alle tilskud år for år for såvel skole, lærere som elever. De fleste højskoleophold varer kun 6 uger; kun om vinteren, hvor eleverne er landbrugere, har de været oppe på 3 måneder. De elever, jeg var sammen med, var alle anbefalede fra deres fagskoler og var netop ved at have fuldendt deres læretid. Desuden var der en del udlændinge på skolen, 8 belgiere, 1 hollænder, 1 franskmand, 2 svenskere, alle studenter. Ialt var der 48 elever. Der var undervisning 8 timer hver dag og for det meste også et par timer yderligere om aftenen. Skemaet bød på mange fag, hvoraf her skal nævnes nogle: sang, musik, skuespil, sport, diskussionsteknik, aktuel udenrigs- og indenrigspolitik, sociale problemer, opdragelse, erhvervslivet, religiøse spørgsmål med såvel en protestantisk som en katolsk præst. Alle elever, der var ca. lige mange katolikker og protestanter, deltog hos begge præster. Historie var opdelt i fire rækker, nemlig verdenshistorie, Tysklands historie, Hessens historie og Det tredie Rige. Desuden var der udflugter til Frankfurt, Kassel og zonegrænsen og besøg i teater og opera. Der var tre ansatte lærere og en del gæsteforelæsere. Som det ses, var alle fagene meget interessante, og alle siger de noget om Vesttyskland i dag.

Jeg vil gerne prøve at give et overblik over, hvad jeg erfarede om Vesttyskerne igennem undervisningen og gennem samtaler. Jeg vil lægge vægten på de spørgsmål, som jeg tror, vi alle gerne vil have besvaret.

Først slog man fast, at krigsskylden var Tysklands, Hitlers, men ligeså snart det var sagt, kom der et stort men – nemlig den historiske udvikling, der lå til grund for, at Hitler fik magten. Historielæreren lagde megen vægt på at forklare baggrunden ud fra hans egen generations synspunkt. Han havde været i Hitlerjugend og meldte sig som syttenårig som soldat og blev siden officer. Han fortalte, at han bl. a. lagde så stor vægt på denne gennemgang, fordi der lige efter krigen var kommet en meget ensidig propaganda mod nazismen; en påvirkning af de unge, som måtte få dem til at miste enhver respekt for de ældre. Man havde vist film, hvor Hitler havde skreget som en vanvittig, film om jødeforfølgelser, om koncentrationslejre og om andre forbrydelser, »autentiske film, men uden baggrund«, sagde læreren, og derfor måtte de unge enten få den opfattelse, at de, der levede i Det tredie Rige, alle var forbrydere, eller også, at man ikke fortalte de unge sandheden. Det er sikkert rigtigt, at man gennem en så ensidig undervisning ikke kan give de unge, og iøvrigt heller ikke de ældre, et sandt billede af, hvad der skabte Det tredie Rige, og hvordan Det tredie Rige var. Men til gengæld må jeg også hævde, at det, jeg hørte gennem undervisningen og samtaler, gik over i den grøft, hvor mange af vore fordomme får næring. Hele gennemgangen formede sig som en forklaring på og et eksempel på, hvorledes et diktatur opstår. Jeg tør sige, at læreren direkte og indirekte sagde *nødvendigvis* må opstå under de vilkår, der sidst i tyverne og først i trediverne var Tysklands. Hovedtankerne var: Det tredie Rige blev i virkeligheden allerede grundlagt ved Versaillesfreden. Tyskland blev uretfærdigt betegnet som landet, der bar skylden for 1. verdenskrig; de havde ingen skyld deri. Fredsbetingelserne var urimelige. Tyskland mistede store områder, hvori der var tysk flertal. (I denne forbindelse var kommentaren til afstemningen i Slesvig, at tidspunktet for afstemningen var meget ugunstigt for Tyskland. Tyskland var et slagent land med store forpligtelser. Desuden var afstemningskredsene ikke retfærdige, Tønder havde f. eks. tysk flertal, men kom dog til Danmark). Krigsskadeserstatningerne

gjorde Tyskland fattigt. Tyskland var afvæbnet og kunne intet gøre. Hævntanken var skabt. Nu skulle Tyskland for første gang prøve at blive et demokrati, men der var store besværligheder; især kunne de besiddende og de tidligere militære ikke forlige sig med demokratiet, for dem var det eksempelvis en hån i stedet for en kejser at få en præsident, der var sadelmagersvend i Heidelberg. Men trods de mange besværligheder for demokratiet, nåede man dog store resultater, især under Stresemann; Tyskland blev igen anerkendt, blev optaget i Folkeforbundet, fik nedsat krigsskadeserstatningerne o. m. m., men faren lurede i det politiske liv i form af kommunisme og nazisme, og da det store økonomiske verdenskrak kom i 1929, blev Tyskland ramt særlig hårdt. Tyskland havde i USA fået mange kortfristede lån, og disse lån krævede USA nu, hvor de selv var i vanskeligheder, tilbage, og Tyskland kunne ikke få nye lån. Resultatet var inflation og arbejdsløshed. I 1933 var der 6 millioner arbejdsløse i Tyskland. Nu havde kommunisterne og Hitler chancen; demokratiet havde spillet fallit, der var kun muligheden kommunismen eller nationalsocialismen. Af skræk for kommunismen valgte man Hitler. På spørgsmålet om der da ikke var andre muligheder — det var der dog i andre lande, hvor der også var inflation og arbejdsløshed — var svaret et nej for Tysklands vedkommende, for de øvrige partier havde vist, at de ikke kunne klare opgaverne. Se til Frankrig idag, der har de også så store problemer, at demokratiet ikke kan løse dem, derfor har de fået de Gaulle, der reelt har magt som diktator. Selv i Frankrig kan dette ske. De Gaulle sagde, at han kunne løse problemerne, så gav man ham magten. Hitler sagde, at han kunne løse vore problemer, »Arbejde og brød«, og man gav ham magten. Han løste hurtigt problemerne, han gav Tyskland arbejde og brød. At det var færdigt med demokratiet, tænkte man ikke på, da resultaterne var gode; kun enkelte gjorde indsigelser, men da var det for sent. Hitler havde al magt. Hermed var vejen til Det tredie Rige i store træk gennemgået og kunne altså bære overskriften »Hvordan et diktatur skabes«. Jeg vil hermed understrege, at der ikke blev talt om,

hvorledes det tyske folk stræbte efter magt, efter at få de tidligere tyske områder tilbage, efter »en plads i solen«, efter »Lebensraum«, efter den germanske races herredømme o. l., og at dette kunne nås gennem Hitler. Man gik ganske udenom disse ting, udenom det begreb, som vi kalder den tyske mentalitet. (Jeg kan ikke lade være med at nævne, at dette begreb dækkes af den uvane, som tyskerne har med ved vore strandbredder hver sommer at grave store grotter og sætte et flag i midten, hvorpå der står UNSER.)

Det var og blev et eksempel på et diktaturs opståen, såvel som gennemgangen af tiden 1933 til 1945 blev et eksempel på, hvorledes et diktatur arbejder. Heri ligger, at det ikke var det tyske folk direkte, men diktaturet og dermed Hitler — i dette tilfælde — der skabte verdenskrigen. Hvor man før brugte en parallel til Frankrig, brugte man her en parallel til diktaturet Rusland og Ruslands lydstater, ikke mindst Østtyskland. Da Hitler først havde al magt, var enhver tale om modstand håbløs. Hitler besad alle magtmidler, hær og politi, radio, presse og undervisning. Igennem disse midler, magt og propaganda, styrede han hele det tyske folk. Alt hvad Hitler ville, måtte folket gøre enten på grund af hans magt eller også på grund af hans propagandas og massepåvirknings effektivitet. Ligesådan i Hrustjovs Rusland i dag, ligesådan i Walter Ulbrichts Mitteldeutschland i dag, folkene der er under magt og ensretning, det går dem, som det gik Tyskland under Hitler. De bruger præcis samme midler og metoder (parallel: Freie Jugend i Øst og Hitlerjugend). Jeg kan dårligt gøre dette afsnit længere, for i gennemgangen var det næsten ligeså kort; men meningen står også klar nok. Nemlig dette, at fra det øjeblik Hitler havde magten, da forsvinder for tyskeren selv — også for tyskeren af i dag — begrebet det tyske folks ansvar! Det var Hitler, føreren. »Führer befehl und wir folgen« stod der på plakaterne. Krigen var Tysklands skyld, men ....

Udlandets holdning til Det tredie Rige blev naturligvis også berørt, og også her benyttede man en parallel, nemlig Vestens forhold til Rusland og lydstaterne i dag. Dette for-

hold vil jeg vende tilbage til under det meget ofte benyttede udtryk: Salamipolitik. Men først i meget korte træk noget om Tyskland efter krigen.

Tyskland blev straks efter krigen opdelt i besættelseszoner, den russiske, amerikanske, engelske og franske zone. Disse zoner udviklede sig hurtigt til, at vestmagternes zoner blev til Vesttyskland (Bundesrepublikken) og Vestberlin, medens den russiske zone blev til Østtyskland, Deutsche Demokratische Republik) og Østberlin, og områderne øst for Oder—Neisse af Sovjet blev tildelt Polen, og den nordlige del af Østpreussen blev underlagt Sovjet. Til gengæld for de områder som Polen fik, underlagde Sovjet sig tilsvarende områder af Østpolen. I områderne øst for Oder—Neisse boede ca. 13 mill. tyskere; i dag regner man med, at der kun bor ca. 1 mill.; områderne er nu beboet af 4,8 mill. polakker, der hovedsagelig stammer fra en folkeflytning fra Østpolen til Vestpolen. Desuden blev ca. 1 mill. tyskere flyttet til Sovjet. De resterende 11 mill. tyskere blev forvist eller flygtede til Øst- og Vesttyskland, deraf kun ca. 1 mill. til Østtyskland. I Østtyskland er der nu ca. 16 mill. indbyggere, og ca. 3½ mill. er fra Østtyskland flygtet til Vesttyskland. Ialt er godt 13 mill. tilflyttet Vesttyskland, som i dag har 52,5 mill. indbyggere. Man står altså nu med et delt Tyskland, i daglig tale benævner vi denne deling som Vesttyskland og Østtyskland. I Vesttyskland bruges ikke disse benævnelser, men følgende: Vesttyskland: samme benævnelse. Berlin: samme benævnelser Øst og Vest. Men Østtyskland: Området fra Vesttyskland til Oder—Neisse linien kaldes Mitteldeutschland eller SBZ, d.v.s. Sovjettisk Besættelseszone. Det østtyske område, d.v.s. de tidligere tyske områder øst for Oder—Neisse: De for tiden af Polen administrerede områder. Den nordlige del af Østpreussen: Det for tiden af Sovjet administrerede område.

Alene i disse benævnelser ses en tydelig forskel fra vor normale opfattelse af det delte Tyskland. Vi siger ikke »De for tiden polsk eller sovjettisk administrerede områder«. For vi tror ikke, at der er tale om en tidsbegrænsning i denne ordning, i al fald ikke en tidsbegrænsning, som vi i Vesten

på nogen måde kan få indflydelse på. Men på samtlige tyske kort er de områder stadigvæk »Tyskland — for tiden under fremmed administration«. Sovjet kræver en anerkendelse af Oder—Neisse linien; jeg mener, at vi i det stille har anerkendt denne linie. Vesttyskerne frygter en sådan anerkendelse. Vi mener, at Sovjets politik har været uhyggelig effektiv, der findes ikke mere tyskere i dette område, højst 1 mill., man ved det ikke, og de er blevet statsborgere i henholdsvis Polen og Sovjet; der er kun anerkendt et tysk mindretal på 65.000. At disse områder igen skulle blive en del af Tyskland forekommer os umuligt — ved fredelige midler. Der har flere gange været rygter fremme om, at USA vil anerkende Oder—Neisse grænsen, de er dog alle indtil nu blevet dementeret fra officiel side, men jeg tror dog, det må blive resultatet, selvom jeg naturligvis skal være forsigtig med at spå, især da jeg skriver denne artikel i oktober, og meget kan være sket, før årsskriftet kommer ud. Det er imidlertid sikkert, at hvis denne anerkendelse kommer, så bliver det et chok for Vesttyskland, et vældigt chok. Også i spørgsmålene om Mitteldeutschlands og Berlins fremtidige ordning kan Vesttyskland få store og ubehagelige overraskelser. I den forbindelse må det synes forkert, at Vestmagterne ikke har gjort tyskerne klart, at drømmen om genforening, om et Tyskland ført tilbage til 1937-grænserne, er utopi. Naturligvis må man her betænke, at man i Vest fra officiel politisk side ikke kan sige dette, thi i eventuelle forhandlinger, især om Berlin, har man brug for steder, hvor man kan give efter og give indrømmelser for dog at sikre Vestberlin. Men fra, at man ikke officielt har anerkendt, at østområderne er blevet en del af Sovjet og Polen, og til, at man uofficielt beretter, at man ved, at de polakker, som nu bor i områderne, overhovedet ikke føler sig hjemme og slet ikke slår rod, fordi de ved, at de kun er på besøg, »en dag vil tyskere igen bebo disse områder«, forekommer det mig, at der er et både farligt og urimeligt stort spring.

Og nu kommer vi til begrebet: salamipolitik. Salami er en spegepølse, og af en sådan skærer man mange skriver; den

enkelte skive synes ikke stor, men fortsætter man med at skære, så er der pludselig ikke mere at skære af. Hitler brugte denne salamipolitik. Hele tiden lød det: »bare et stykke til«, og hver gang var det det sidste. Her, siger tyskerne, har de vestlige stormagter deres store medskyld i verdenskrigen. *De* skulle have standset Hitler. Parallel i dag. Nu er det Sovjet, der fører salamipolitik, stykke for stykke, og Vesten giver sig stykke for stykke, og der kommer hele tiden nye krav: anerkendelse af Oder—Neisse grænsen, anerkendelse af Østtyskland, altså DDR, Berlin som fristad, det næste bliver Berlin totalt i østmagternes vold, Berlin tabt. »Ser vestmagterne dog ikke,« sagde tyskere, jeg talte med, »at der hele tiden er nye krav, ser de dog ikke, at man ikke kan forhandle med en diktator, har de dog ikke lært af hitlerdiktaturet, ved de ikke, at en diktator aldrig bliver mæt, at en diktator aldrig holder ord. Hvis de forhandler med Hrustjov og giver sig på noget punkt for at få såkaldte garantier for Vestberlin, så er de mere naive end Chamberlain, for erfaringen må dog have fortalt dem, at garantier givet af en diktator er værdiløse. Salamipolitikken fortsætter til pølsen er væk eller til ...., ganske som under Hitler.«

Også vi kender begrebet salamipolitik; også vi er bange for den politik; heller ikke vi tror ganske på Sovjets garantier; men vi anbefaler dog forhandling, vi tør ikke tage det ansvar, som tyskerne øjensynlig tør, når de afslår enhver forhandling med Øst, afslår enhver eftergivenhed. For hvilke andre veje er der, hvilke alternativer? Dette spørgsmål stillede jeg, men fik igen svaret, at man ikke kan forhandle med en diktator.

På spørgsmålet om, hvorledes Tysklands problemer da skal løses, var svaret altid: »Selvbestemmelsesret i hele Tyskland«. En sådan løsning er urealistisk og virker højest selvmodsigende, når tyskerne siger, at de kender diktaturet — men de siger det altså.

En sætning, jeg også noterede mig flere gange, var: »En uretfærdig løsning er ingen løsning. Der bliver ingen fred i Europa uden retfærdighed.« Og dette blev altid sagt, efter

at man havde forklaret, hvilken uretfærdighed, der var overgået Tyskland gennem dets deling. Hvis man vil, kan man lægge meget i denne udtalelse.

Og nu må jeg give udtryk for en tanke, som jeg, da jeg først havde fået den, ofte fik bekræftet. Tyskerne har ikke opfattet, at *de* har startet en verdenskrig, og at *de* tabte den. For dem var det de politiske forhold, nationalsocialismen, Hitler, diktaturet, der tabte. Nu er Hitlerdiktaturet færdigt, og Tyskland skal føres tilbage til 1937-grænserne, og det er hele Vestens opgave, for det er den retfærdige løsning. Jeg ved, at det kan lyde meget hårdt og kategorisk, men jeg kan ikke forklare den indstilling, jeg mødte, på anden måde.

Hvad jeg har skrevet her, er som nævnt de indtryk, jeg fik dels gennem undervisningen og dels gennem samtaler med tyskere, men disse var alle over et par og tredive år, for når det gælder de yngre, er billedet et ganske andet. Forskellen i opfattelse hos de, der bare havde nået at være Hitlerjugend, og de, der i dag er under et par og tredive år, er rent ud forbløffende. De unge taler ikke om et nyt Stortyskland, om genforening, om retfærdig løsning o.s.v. De er, om man kan sige det sådan, meget mere realistiske. Når de ældre talte om genforening, sagde de unge: »Utopi«. Og de unges spørgsmål om nazismen, om jødeforfølgelser, om KZ lejre o.s.v., var de samme spørgsmål, som unge herhjemme stiller. Nu er det naturligvis et spørgsmål, hvornår de unge virkelig begynder at interessere sig for politik, men jeg havde ikke indtryk af, at der var manglende interesse, for de var bestemt ivrige og videbegærlige, men de havde et helt andet syn end de ældre. Lad dette være et håb for fremtiden!

Gennem opholdet i Vesttyskland fik jeg, som det fremgår, nogle af vore ikke helt gode fordomme bekræftet, men naturligvis fik jeg også en større forståelse af Vesttysklands forhold og problemer. F. eks. på vor rejse til zonegrænsen. Det er bestemt rystende og tragisk at stå ved jerntæppet og se ind gennem pigtråden og se et kæmpestort skilt, hvorpå der står: »Her begynder den fri Arbejder- og Bondestat, DDR«. Tyskere på begge sider med ladte våben. Det er muligt at rejse

til Amerika, Japan, Grønland, men umuligt at besøge en bror, der bor bare 100 m på den anden side pigtråden. For tyskerne er det landsmænd, for dem er det vanvid, for os er det det tragiske resultat af den af Tyskland selv startede verdenskrig, og resultatet af den efterfølgende blokdannelse. For os er Vestens grænse: Nordens og NATOs grænse, for dem begynder salamipolitikkens spegepølse ved Østpreussen. For os begynder salamipølsen ved jerntæppet gennem Tyskland og Berlin.

I indledningen skrev jeg, at jeg var glad for invitationen til Tyskland, og dette er ikke blot, fordi det altid er interessant og lærerigt at være sammen med andre mennesker, men fordi jeg tror, at det er umådelig vigtigt, at vi kommer i kontakt nationerne imellem, også med Vesttyskland, og det er ikke nok med den politiske og handelsmæssige kontakt, også folkene må i videst mulig udstrækning lære hinanden at kende, udveksle synspunkter og få forståelse for andres forhold. Vi er allerede nært forbundet med Vesttyskland gennem NATO, og alt tyder i øjeblikket på, at vi kommer i endnu intimere forbindelse med Vesttyskland gennem Fællesmarkedet. Det er bestemt med store betænkeligheder, at jeg ser denne udvikling i møde. Rom-traktaten går jo ud på et endog meget nært samarbejde. Betænkelighederne over for Vesttyskland er først og fremmest, at Vesttyskland forsøger at gøre det delte Tyskland til et europæisk problem, og at Vesttyskland også i dag ønsker »Lebensraum«. De kan købe dansk jord, også i Sønderjylland, de kan starte storindustrier i Danmark — for tysk kapital (og de er rige), så de kan blive vore arbejdsgivere. Men er dette fællesskab nødvendigt, og bliver det resultatet, så er det endnu vigtigere, at vi også får en folkelig kontakt. På mange områder er vi ikke enige med vesttyskerne, vi har ikke samme syn på så mange forhold, men muligheden for forståelse, respekt og enighed er kontakt, åben samtale og diskussion, og her må jeg sige, at jeg på skolen gjorde den gode erfaring, at vi virkelig kunne diskutere alle spørgsmål. Og ikke mindst anbefaler jeg kontakt med de unge i Vesttyskland, de er åbne, de er modtagelige, uden for-

domme, for ikke at sige uden fortid. Gennem dem er muligheden for et Tyskland, vi kan acceptere.

For vort samarbejde med Vesttyskland inden for NATO har jeg betænkeligheder, men jeg ser samtidig den uhyggelige nødvendighed af dette samarbejde.

For et intimt samarbejde med Vesttyskland gennem Romtraktaten har jeg meget store betænkeligheder.

For en intim folkelig kontakt med Vesttyskland — og andre nationer — har jeg ingen betænkeligheder. Jeg mener endog, at vi har pligt til at starte en offensiv for at komme i kontakt på en så bred folkelig front som muligt med Vesttyskland — og naturligvis også med andre nationer. Denne pligt har vi, fordi vi er så lykkelige, at vi lever i et land, som sammen med et halvt dusin andre lande på den ganske klode har ret til at sige, at vor sociale civilisation, vor folkelige udvikling, vor folkelige kultur, vort demokrati er det højst udviklede i verden. For en sikkerheds skyld må det siges, at denne offensiv naturligvis ikke skal være et udtryk for »Vi alene vide — —«, men et udtryk for, at vi ønsker at dele de gode forhold med andre, som vi gennem de sidste hundrede år er nået frem til.

Denne kontakt er mulig med Vesttyskland, især med de unge — og den er nødvendig.

J. Rostbøll.

Alle gamle elever ønskes en god jul og alt godt i 1962 af os alle fire i »Hytten«.

Anne, Henrik, Bente og *Jørgen Rostbøll.*

ANDELSBONDEN FØR OG NU

Indtil nu og vel en tid endnu anvender vi ordet andelsbonde om den moderne bonde. De år, der danner skel mellem ham og hans forgænger, er 1880erne. Museumsinspektør H. P. Hansen skal have sagt, »at videnskaben om nogle hundrede år, hvis den nægtes adgang til anden viden om tiden o. 1900 end den, de ydre ting giver, øjensynligt ville opstille den teori, at der på den tid var indvandret et helt nyt folk med en helt ny kultur.« I den grad var alt i bondens ydre verden blevet anderledes end før.

Lad os først se på andelsbondens forgænger, ham vi kan kalde stavnsbåndets bonde.

I perioden, der ligger forud for selve stavnsbåndsforordningen, var den danske landbostand gjort til besiddelsesløs bruger af Danmarks jord. I kampen mod de privilegerede stænder var resultatet blevet et nederlag for den frie og selvstændige bonde. Selvom tilstanden ikke var ens overalt, var det dog de færreste fæstebønder, der kunne sidde trygt ved deres gårde. Han delte risiko med den frie mand, men i mange tilfælde var hans stilling lige så hård som en træls. Godsejeren, der var gjort ansvarlig for bondens skatter og ydelser, udnyttede til det yderste det eneste, der med sikkerhed kunne hentes hos bonden, nemlig hans arbejdskraft.

Indtraf der misvækst, var tiggerposen ofte den sidste udvej for både gårdbrugere og landarbejdere.

Selve stavnsbåndsperioden 1733—88 var uden tvivl den mørkeste tid, den danske bonde har oplevet. De dårlige tider for landbruget tvang selv de mest retsindige godsejere til at udnytte bondens arbejdskraft til det yderste. Kvægpest og

små kornpriser var årsag til, at bonden var i stadig restance med skatter og landgilde. En stadig udvidelse af hoveripligten var derfor godsejerens eneste mulighed for at få udbytte af sit bondegods. Bonden blev for alvor træl og arbejdsdyr; et bytte for godsejerens luner.

Bondefrigørelsen i tiden omkring 1788 blev det første store skel i bondens historie. Stavnsbåndsløsningens år er kommet til at stå for eftertiden som det år, da bonden fødtes som fri mand, der herefter aldrig har villet anerkende vornedskab og trællekår.

Det 19. århundrede blev den danske bondestands genrejsningstid. Bonden vokser fra almue til ligeberettiget borger i samfundet.

I 1814 fik vi folkeskolen, der trods sine mangler dog gennem samvittighedsfulde læreres arbejde var med til at skabe respekt for boglige kundskaber og forståelse for deres værdi.

Fra 1844 begyndte folkehøjskolen sin vækkende gerning blandt danske bønder. Især efter 1864 oprettedes der mange højskoler, der søgtes i et stadig stigende tal af unge fra landet.

Højskolen formåede i en oplysningsfattig tid at give noget at leve på og noget at leve for til de unge, der søgte den. Der kan ikke være tvivl om, at højskolerne var de vigtigste arnesteder for den nye folkeoplysning og det åndelige røre i landbefolkningen. Mange højskoleledere havde en klar fornemmelse af, hvad der måtte kræves af den kommende tids ungdom i et folkestyret samfund. Her skal anføres Sofus Høgsbros ord fra 1854:

»Højskolen skal ikke danne blinde fanatikere, men oplyste, samvittighedsfulde statsborgere. Den skal give eleverne et så tro billede som muligt af de virkelige forhold, den skal gøre dem opmærksom på de forskellige opfattelser, som findes, fremhæve de vigtigste grunde, der kan anføres for og imod, søge at vække sansen for de forskellige spørgsmål og interessen for deres løsning, og ved at udvikle deres evner — både forstandens og hjertets — give dem midlerne dertil, men løsningen skal den ikke give. Den må de give sig selv. Først således bliver deres åndelige liv virkelig deres eget, først så-

ledes kan de engang som selvstændige tænkende og handlende mænd træde ind i borgerlivet ...«

Det var vel ikke på alle skoler, at målsætningen fik et så sundt og klart udtryk.

Dog er det uomtvisteligt højskolens bedrift, at den formåede en forening af romantikkens nationale strømninger med de friheds- og lighedsidealer, der havde deres oprindelse i den franske revolution.

For mange tog det sig ud, som om denne dybtgående kulturelle påvirkning løb gammel bondenatur over ende. Hørup skrev således i 1884: »I det øjeblik, vi skulle bruge bonderealismen, fristede vi den komiske vanskæbne, at samme realisme forvandlede sig til idealisme. Pumpende efter sund sans og rent materielle interesser fik vi spandene fulde af den gamle fantastiske kulturs spildevand.«

Hvorom alting er, så står det fast, at højskolen formåede at give sine elever en ny glæde ved livet. »Den grundtvigske højskoles enestående mærkværdighed viste sig derved, at den ikke tog bondens børn bort fra fars og mors jævne gerning, men sendte børnene tilbage til grønsværet igen med vækket sans.« (Johan Skjoldborg.)

Det blev på højskolerne, at de unge modtog den træning, som skulle gøre dem egnede til arbejdet i det vidtforgrenede organisationsliv, der i så høj grad kom til at præge landbruget og landmændene.

Det afgørende fremstød skete i 1880erne, da jævne bønder sammen med fagkundskaben gjorde det muligt — ved at udnytte de nye tekniske muligheder som industrialismen rummede — at imødegå en truende krise. Efter nøje overvejelser om, hvordan man bedst kunne forbedre produktions- og afsætningsvilkårene, enedes man om at oprette andelsmejerier og andelsslagterier.

Ved at slutte sig sammen skulle de mange små enheder af forbrugere og producenter opnå stordriftens fordele ved køb, forarbejdning og salg af varer.

Andelsbevægelsens løsen blev: »uafhængighed, enighed og selvstyre«.

Andre søgte at lægge mere ideale fordringer ind. Målet måtte være ikke blot dygtigere og selvstændigere mennesker, men frem for alt bedre og mere hensynsfulde og demokratiske medborgere.

Samarbejde blev det forløsende ord. Det blev et frivilligt samarbejde, hvor næsten alle bønder var med. Det var noget i retning af det gamle landsbyfællesskab, der her fik en opblomstring i andels- og landboorganisationerne, dog med den væsentlige forskel, at nu gik man frivillig med.

Forstander Hans Lund har et sted skrevet: »I en kapitalistisk tid har dette tvunget kapitalismen til at gøre holdt ved landbrugets grænser. I en stordriftens tid har andelsorganisationerne skaffet de små brug de store brugs fordele. I en klassedelingens tid har disse sammenslutninger forenet store og små.«

Altsammen var det ting, som var i god pagt med demokratiets og folkestyrets ånd.

Hvordan forholder det sig så i dag? I dag er det en kendsgerning, at kapitalismen ikke står uden for døren, men er trådt ind i stuen til bonden. I første omgang har den haft overbud og løfte om bedre priser med sig. Hvad om det er en slange, der i disse år fostres ved bondens barm?

Den meget omtalte »vertikale integration«, lodrette sammenslutninger, hvor alle leddene i produktion og afsætning beherskes af et firma eller en storkoncern, og hvor bonden er reduceret til kontraktansat medhjælp på hans egen gård, er det fremtidsbillede, der opruller sig for os.

Andelsselskaberne har idag et problem, der hedder: »at fastholde leverandørerne«. Årsagen til, at dette og mange andre problemer rejser sig med så stor kraft, er klar nok. Det er den tiltagende konkurrence fra private virksomheder og de store fødevarekoncerners infiltration både i produktions- og afsætningsleddet.

Lad mig nævne en af de største koncerner i fødevarebranchen, nemlig »Unilever«. Det drejer sig her om et firma, der årlig omsætter for et beløb, der er seks gange større end værdien af Danmarks samlede landbrugsproduktion. Et firma

i den størrelsesorden har enorme investeringsmuligheder. Et slagteri eller mejeri, der købes af »Unilever«, bliver omgående moderniseret og driften gennemrationaliseret. Dermed skabes forudsætningen for fremstilling af billige varer af høj kvalitet.

Det er idag en kendsgerning, at »Unilever« står som storaftager af danske levnedsmidler. En lang række af private fabrikanter og danske andelsvirksomheder sælger til koncernen varer, der på de pågældende virksomheder er pakket i »Unilever«-firmaernes pakninger skabt af »Unilever«s reklamefolk. På den måde går allerede idag store mængder af dansk ost, dansk fjerkræ og danske grøntsager ud af landet. I mange tilfælde er varen ikke engang mærket »dansk«.

I Nordjylland optræder kæmpeandelsselskaber som udbrydere af andelsfællesskabet. Interesserne knyttes til store fødevare-koncerner, som derigennem får en stærk position inden for fødevareomsætningen. Det næste skridt er derefter koncernens overtagelse af produktionsstederne, det kendes fra andre lande. Vi har da det, vi kan kalde en fødevareindustri. I denne industri er uafhængige og selvstændigt disponerende bønder kun bremseklodser, der hæmmer de fornuftige og velgennemtænkte forretningsmæssige dispositioner.

Systemet har naturligvis fordele. Effektiviteten øges som følge af de besparelser, der opnås gennem større produktion pr. bedriftsenhed, specialiseret driftsledelse og bedre kapitalforsyning. Endvidere vil anvendelse af de nyeste produktionsmetoder blive stillet som et krav i kontrakten, og på markedet vil man kunne optræde med store kvanta af ensartede produkter.

Spørgsmålet er så, hvem der får gevinsten. Bliver det firmaet, kunderne eller bonden? Dersom vi når så vidt, at det bliver bondens eget andelsforetagende, han afslutter de bindende produktionskontrakter med, vil han alt i alt opnå en større gevinst, end dersom han står over for et privat firma, hvis mål i sidste ende er størst mulig profit til sig selv.

Kan dette vældige apparat fungere på andelsbasis? Vi ved det ikke, men derimod ved vi, at det kan løses af private fir-

maer, det er der eksempler nok på, først og fremmest i USA. Her har man i udstrakt grad gjort brug af bindende produktionskontrakter inden for produktionen af æg og slagtefjerkræ. D. v. s. at dispositionsretten, ledelsen og kontrollen placeres hos aftagerne af landbrugsprodukterne. Som modydelse mod garanteret afsætning må bonden give afkald på sin ret til at bestemme, hvad og hvor meget han vil producere, og hvordan han vil producere det. Altså en meget betydelig indskrænkning i hans stilling som driftsleder på ejendommen.

Selve tanken, der ligger bag alt dette, er jo ikke fremmed. I vore andelsforeninger har vi også købs- og leveringspligt. Til en vis grad er det kun størrelsesordenen, der er blevet en anden. Dersom vore ledere er dygtige nok og har fremsyn og er handlekraftige nok, kan de selvfølgelig også løse disse opgaver. Men i andelsbevægelsen er de store organisationer og deres ledere ikke det hele. Fundamentet er medlemmerne. Dersom det enkelte medlem ikke føler, at han har et direkte ansvar, at han har pligter over for helheden, da går det ikke an, at vi opretter kæmpeenheder. I så fald bygger vi på sand og ikke på klippegrund.

Skal fremtidens problemer løses på en måde, så bonden selv er medejer af de firmaer, der står for ledelsen af produktion og afsætning, da kræves der intet mindre end en mentalitetsændring. Man må igen gøre sig klart, at andelssammenslutningen er vejen, man skal gå for at give små enheder stordriftens fordele. Men idag er stordrift noget meget større, end det var for 80 år siden. Det traditionelle samarbejde på lokalt plan slår ikke til mere. For 80 år siden løste det problemerne effektivt, det formåede at styrke den enkelte deltagers økonomi. Skal andelsbevægelsen også fremover løse den opgave, kræves der langt større enheder. Det kræver større horisont og fordomsfrihed af det enkelte medlem. Det kræver sammenhold og solidaritetsfølelse, og det kan komme til at kræve tilbageholdenhed af nogle, mens man får de mere træge med, men uden sammenhold i overgangstiden går det ikke.

Det er på de sidst nævnte områder, man undertiden kommer i tvivl. Jeg citerer igen:

»I en klassedelingens tid har disse sammenslutninger forenet store og små.«

Er de stadig i stand til at gøre det? Her skal blot i al stilfærdighed mindes om begivenhederne i foråret 1961, da man fra andelsorganisationernes side skred til lukning af mejerier og slagterier og etablerede en leverandørstrejke med brask og bram.

Jeg skal ikke her beskæftige mig med den økonomiske nødvendighed af disse foranstaltninger, derimod et par ord om den ideologiske side af sagen.

Det er betegnende, at vor hjemstavnsdigtning, som i mange tilfælde er skrevet af bondesønner, ikke har meget tilovers for andelsbonden. Han kaldes materialistisk og rodløs. »Et fald fra Birkedal til Munkedal«, siger Johan Skjoldborg, og komplet uforstående over for de små. Nu tør vi måske håbe på, at arbejdere og bønder i fremtiden bedre kan finde hinanden, efter at man har fået strejken som et fælles våben i kampen mod social ulighed. Bedst ville det være, om begge parter i stedet erkendte, at strejker er et simpelt og primitivt våben, som tiden forlængst er løbet fra. Vi er i det moderne samfund så afhængige af hinanden, at problemerne nødvendigvis skal løses ad forhandlingens vej og ikke gennem primitiv magtmisbrug. Ser vi ikke en udvikling i den retning, vil de kønne ord om, at andelsideen skabte ikke blot dygtige, men også bedre og mere hensynsfulde og demokratiske medborgere, være gjort til skamme. I så fald kan vi roligt begrave en stor bunke af floskler, hvis livløshed konstateredes i foråret 1961.

Set i et videre perspektiv bliver det et spørgsmål om den demokratiske styreforms egnethed og overlegenhed i konkurrencen med diktaturet. På det politiske og økonomiske plan ser vi diktaturets fremmarch i øst, med dens proklamering af det fremtidige materielle paradis på jorden. Kommer der ikke en altødelæggende atomkrig, vil det måske vise sig, at den

diktatoriske og centraldirigerede økonomi vil være den mest effektive og handlekraftige. Den kan dirigere og beslutte uden at spørge eller tage hensyn til det enkelte menneske. Men har vi en fast tro på de værdier, der findes i det demokratiske system, må vi ikke nøjes med at bekende os til dem politisk. Vi må også gøre det på det økonomiske plan. Her er det min tro, at bønderne, store såvel som små, bedst gør dette ved at stå sammen om de andelsvirksomheder, de har overtaget fra deres fædre, og danne nye i den samme ånd og med den samme demokratiske og sunde målsætning.

Arne Lund-Mikkelsen.

FRA DET GAMLE ALS TIL DANFOSS

Når man her i vort land taler om folkekarakter, plejer man at skelne mellem jyder og øboer — men der er jo også alsinger!

Min far fortalte en historie om, at Als engang i tidernes morgen lå og skvulpede rundt i vand til bæltestedet ovre i det sydfynske øhav. Den lå og kedede sig gudsjammerligt, den var jo akkurat lige som de andre. Men så fik den udlængsel, den gik om bord i østerhavets vove og drev langsomt vestover. Den var lige ved at gå i land på Jyllands østkyst, men betænkte sig og blev liggende i netop så passende afstand, at vi alsinger vedblev at være noget for os selv. Far havde en frodig fantasi, men der er alligevel et gran af mening i denne historie, den siger noget om alsisk folkesind. Vi tog med os derovre fra noget af øboernes følelsesfulde sind — det lyse og lette — det afrundede — falder jo godt sammen med naturen omkring os.

Men vi har jo også andre karakteregenskaber, som vi måske har lært af dem, der blev vore nærmeste naboer, af jyderne. Vi kan nemlig godt være stædige, »sæt streben« siger vi på alsisk, og vi har en ret udpræget sans for materielle goder. Tænk bare på, hvad en alsingerpige havde på kistebunden, når hun var i den giftefærdige alder. Der var tolv af hver slags, både nævnelige og unævnelige, og der var meget andet godt og solidt, og så fik man oven i købet en pige med

følelse — med et lyst og glad sind — jo vi kunne sagtens dengang.

Nu er alt jo ved at udjævnes, forfladiges, så man knap kan skelne, hvem der er jyde eller øbo — eller alsinger. Går man en tur rundt i en alsisk landsby, føler man sig hensat til et mindre Babylon. Det svirrer omkring en med alle vort lands tungemål: jysk, fynsk, ja, endog bornholmsk. Jo, der har været invasion på vor ø. Als er ikke, hvad det var for bare 20 år siden. Sagen er jo den, at Als er ved at forvandles fra et rent landsbysamfund til et industripræget samfund, og det er der ikke noget at gøre ved. Spørgsmålet er snarere, om der i det gamle alsiske landsbysamfund, der var et af de ældste og bedst bevarede i hele vort land, var værdier, som kan tages med over og bruges i den ny tid. Dette spørgsmål brænder på mange andre steder i vort land. Det er ikke blot en strukturændring, der er ved at ske, men en sindets forvandling, der er ved at foregå, og mange beskæftiger sig efterhånden med dette spørgsmål.

Lad mig begynde langt tilbage i tiden.

Fra middelalderen var de fleste bønder vel frie. (Når jeg bruger ordet bonde, har det ikke noget med td. ld. at gøre, alle landsbyens folk var bønder, d.v.s. boende, bofaste i landsbyen.) De var frie og havde deres rettigheder, grundfæstede i Valdemar Sejrs Jyske Lov.

Men efterhånden forrykker ejendomsforholdene sig. Bonden bliver udarmet af udskrivninger af penge og proviant og andre personlige forpligtelser, der fulgte i de mange små og store kriges spor. Han måtte pantsætte sin jord til herremanden — adelen — ofte også til gejstligheden eller kongen. Han blev forpagter eller fæster mod at betale en afgift og gøre hoveriarbejde for herremanden. Han var, for at sige det kort, blevet et inventar til gården ligesom ploven og hakkelseskisten — var bleven afhængig og ufri, men her på øen dog aldrig livegen eller stavnsbunden, som tilfældet var andre steder i landet.

Den svenske forfatter V. Moberg siger i sin bog: »Rid i

natt«, som han lader foregå i det gamle danske landskab Blekinge:

»Men hvad havde bønderne selv at skulle have sagt — de havde kun at krumme ryg på hovmarken, fra sol stod op, til sol gik ned, og så lægge sig, dødtrætte, til at sove. Dog syntes de gode bønder, at de stadig havde en frimandsret tilbage. Det var den frihed, plovstuden tager sig, når den bliver stående midt på ageren og uden at spørge nogen om forlov løfter på halen.«

Sådan omtrent må forholdene have været her på øen, da Hertug Hans d. Y. blev øens strenge herre og opkøbte eller mageskiftede i årene 1571—1602 herregårde med tilhørende bøndergods, og yderligere 273 bol og 230 kådnersteder på Als og Sundeved, hvorved han blev så godt som eneste jordbesidder på øen. Og så afrundede han sine besiddelser. Han var nemlig en praktisk mand — han rationaliserede landbruget og havde øje for en praktisk jordfordeling. Han red jorden ind for at få skellene lige, og det gik ud over bønderne, som blev drevet fra hus og hjem. De kunne tage til Kegnæs og rydde skov. Mange er de sagn, der endnu fortælles her på øen om denne bondeplager.

Efter Hertug Hans d. Y.s død blev hans besiddelser spredt, men herregårdsvældet vedblev at bestå længe efter. Ofte var det dog nok sådan, at der bestod et vist patriarkalsk forhold mellem bonde og herremand. Herremanden har nok ofte måttet betale bondens skatter eller har måttet forsyne ham med sædekorn, når han havde spist eller fodret sit eget op.

Under disse skiftende forhold, under interessemodsætninger og stridigheder mellem de styrende i landet — krige og kriser — under misvækst og kvægpest, som man ingen midler havde til at afværge, levede bonden sit eget liv og havde skabt sin egen livsform inden for landsbyfællesskabet. Her trak de sig tilbage i sig selv — her delte de ondt og godt med hinanden.

Dette landsbyfællesskab havde bestået og udviklet sig fra helt tilbage i middelalderen. Inden for sin landsby var bon-

den undergivet landsbyfællesskabets lov. Hver by var så at sige en stat i staten med egne vider og vedtægter, og de højere myndigheder blandede sig sjældent i landsbyens indre forhold, når blot landsbyen efterkom sine forpligtelser. Disse vider og vedtægter var nedarvede fra slægt til slægt, overleverede mundtligt vel, men senere, når der opstod stridigheder, som man ikke kunne komme til enighed om, gik man til myndighederne for at få dem optegnet og stadfæstet.

Fra 1638—1696, et enkelt fra 1730, har vi vilkårsbreve fra de fleste landsbyer på Als, altså skriftlige udformninger af de vilkår, man var bleven enige om at arbejde under inden for landsbyfællesskabet. Med en lille smule fantasi kan man ved at læse disse vilkårsbreve, se hele landsbyens liv udfolde sig for en.

Når bystævnet eller grandestævnet trådte sammen for at drøfte og tage bestemmelse om landsbyens anliggender, gik først bystokken eller bydestokken på omgang — en firkantet stok med alle bymændenes bomærker indskåret. Det var indbydelsen, og så havde alle pligt til at møde »både bolsmand og kådner«. Mødte man ikke, fik man et hak skåret i sin taljepind (tællepind), og det blev ikke slettet, før bøden var betalt. Og så samledes man på et bestemt sted i byen. Hver bymand havde sin bestemte plads, og der har været en vis højtidelighed over et sådant stævne, hvor alle de gamle sædvaner skulle følges, som det var sket fra slægt til slægt.

Man drøftede først og fremmest bymarkens drift. Fællesdriften var jo overordentlig besværlig med de mange smalle agre spredt mellem hinanden, og hver bondes agre beliggende mange forskellige steder, og det var derfor nødvendigt, at man såede, høstede og i det hele taget udførte de forskellige markarbejder samtidigt. Gjorde man ikke det, ville der opstå alt for mange stridigheder, og vi ser i vilkårsbrevene, at det først og fremmest gjaldt om at bevare *markfreden*. Indhegningen af de tilsåede marker var også et fællesanliggende, og vår og høst skulle begyndes samme dag af alle, »men være nogen sig en ager brødkorn betrængt«, da kunne han ved naboens minde få lov til at høste den noget før — en bestem-

melse, der går igen i alle vilkårsbreve og vidner om, hvor fattigt det ofte har været.

Sædskiftet var det nemt nok at finde ud af. Rug—byg—brak var reglen. Foldudbyttet var meget ringe, 3—5 fold var det almindelige. Brakmarken måtte jo give græs til de kreaturer, der ikke gik på overdrevet, og når man pløjede den til rug, måtte der ikke pløjes for dybt for ikke at ødelægge kvikrødderne.

Fortalsmanden for grandestævnet, eller forstanderen, som han senere kaldtes, havde en vis myndighed, og når han havde ordet, »måtte ingen falde i fortalsmandens lyd«. Til gengæld havde han også sine forpligtelser. Han måtte ikke se gennem fingre med overtrædelse af vedtægterne, så fik han en bøde på 5 rdl., og det var en meget stor sum dengang.

Skulle et ungt par giftes, var det også et fællesanliggende, for de skulle have jord at arbejde med, og efterhånden som der ikke var plads i bymarken, blev de sendt ud i overdrevet eller skoven, fik jord der og blev af landsbyfællesskabet hjulpet med at bygge derude. På den måde opstod de byer, hvis navne ender på skov eller holm eller ryd.

Grandelavet måtte også ordne det, vi i dag ville kalde de sociale forhold — tage sig af de kronisk syge og invalider og de gamle. Ofte gik de vel på omgang i pleje, og de har nok ikke altid haft det så let — der var jo ikke meget at være velgørende med, skønt hvert bylav satte en ære i at ordne disse forhold på bedste måde.

Foruden de skrevne vedtægter var der mange andre som var mundtligt overleverede, om begravelser, om bryllupper og barnedåb. Man kunne ikke tænke sig at feste, uden at hele nabolaget var med.

Under de små forhold var det umuligt for den enkelte at lave et ordentligt gilde, der kunne live op i den grå hverdag, men så hjalp man hinanden med fødevarer, øl og brændevin. Og ved disse landsbyfester måtte man nøje rette sig efter, hvad der sømmede sig, hvordan man opførte sig o. s. v. for ikke at støde an mod gammel skik og brug.

Alle disse uskrevne love udgjorde landsbyens indre liv,

og skønt vor viden om alt dette ikke er helt fyldestgørende, aner vi dog, hvor dybt forbundne landsbyens folk var med hinanden. Også landsbyens kvinder havde deres fællesskaber — skættelav, brydelav, spindelav, bagelav o. s. v., og det gik nok muntert til, når de kom sammen. Der blev sunget glade og sørgelige viser og fortaltes grufulde historier — det var jo den tids form for at skabe spænding i tilværelsen.

Alt dette, at man arbejdede sammen og festede sammen, at man i glæde og sorg var så nær knyttede til hinanden, at man var fælles om næsten alt, var blevet en del af deres liv og havde givet dem et livsindhold, en livsform, der rummede store menneskelige værdier.

I det gamle landsbyfællesskab ville vi muligvis have mødt megen smålighed og småtskårenhed, megen uselvstændighed. Men det var så sandelig også en opdragelse i samarbejde, i hjælpsomhed, i godt naboskab, og en god forskole til det, vi kalder demokrati.

Og tænk så på, hvilket røre det har skabt, da de store landboreformer kom — da forordningen om udskiftning kom i 1766 og 1771. At hver mand nu skulle have sin jord i et stykke og kunne gøre med det, hvad han ville.

Det var nok ved at slå fodfæstet væk under de gamle bønder! De skulle til at begynde et helt nyt liv. Det havde været så trygt og godt at være mange om ansvaret. Nu skulle man selv tage bestemmelse og var ene om ansvaret. Det har været en hård tørn at komme igennem for de første slægtled. Og forstå så tilfulde rækkevidden af det, der skete. At man smed hele landsbyens jord sammen i en pulje, og at mange bylav delte den selv uden myndighedernes indgriben — kun med et par landmålere til hjælp — delte den i forhold til, hvad de havde haft i forvejen.

Disse reformer skabte en ny bondetype, en selvstændig og fremskridtsvenlig bonde, der, da han senere blev befriet for det sidste snærende bånd, nemlig hoveriet på herregården, kunne gå ind i samfundet på lige fod med andre erhverv.

Bonden havde lært samarbejdets og sammenholdets store kunst i landsbyfællesskabet. Det lå dybt i ham, at skulle ar-

bejdet gøres, måtte man stå skulder ved skulder og hjælpe hinanden. Det var det sind — den ånd, der fik sin moderne udformning i vore andelsselskaber. De er enestående i verden og vil være det, sålænge vi ikke glemmer det sind og den ånd, der ligger bagved.

I flere hundrede år skete der ikke store forandringer her på øen. De alsiske landsbyer ligger endnu på de samme tomter, hvor de lå i middelalderen. De er ombyggede og moderniserede efter tidens krav. Men det indre sammenhold overlevede både udskiftning og politiske omskiftelser. Omkring 1930 skete der det, at nogle af hertug Hans d. Y.s store jordsammenlægninger blev købt af den danske stat. Ca. 70 nye ejendomme oprettedes, og gamle landsbyers navne dukkede op af middelalderens mørke, men der kom ingen ny lagdeling eller strukturændring af den grund. De nye folk var i de fleste tilfælde herfra, enten manden eller konen eller begge. De var bønder, og de faldt ganske naturligt til, fordi deres levevilkår var de tilvante i sognet.

På samme tid går der en ung mand i Havnbjerg sogn og drømmer store drømme om at skabe noget stort. Han er alsinger og kan kun tænke sig disse drømme virkeliggjort på sin fødeø. Mads Clausen skaber Danfoss.

Og dermed er vi inde i det store skred fra landsbysamfund til industrisamfund. Nu er der virkelig tale om en ny lagdeling, fordi en stor del, ikke blot af et enkelt sogns, men af hele øens befolkning får helt andre levevilkår og en ny livsindstilling. Og det går stærkt, chokerende stærkt. I løbet af en snes år er vi godt på vej til en fordobling af øens indbyggertal. Dertil, eller hånd i hånd med dette, kommer så landbrugets mekanisering og industrialisering, der også medfører en omvurdering af mange forhold. Jo, det gamle landsbysamfund knager for alvor i fugerne! Lad os bare indrømme, at vi gamle bønder synes, vi har mistet noget. Vi er blevet fattigere, fordi vi knap nok kender vore nærmeste naboer. Vi føler os usikre overfor alt det nye, har måske også mistet noget af den umiddelbare glæde ved tilværelsen, ved vort arbejde.

Men vi må ikke være bagstræbere. Vi må ikke danne os en myte om, at alt i gamle dage var bedre, end det er nu. Det vil blive vanskeligt nu i overgangstiden at få gammelt og nyt i harmoni med hinanden. Vi kan da glæde os over den gode beskæftigelse, over velstanden omkring os, over alsingeren Mads Clausens tydelige forståelse for de folk, han beskæftiger, og den egn vi lever i — og så forresten håbe på, at de kræfter, der var de bærende i det gamle landsbysamfund — det medmenneskelige, hjælpsomheden, fællesfølelsen, det gode naboskab, også må komme til ære og værdighed i den ny tid.

Ernst Christensen.

DEN ESKIMOISKE KULTUR OG TEKNIKKEN

Vor tid er vidne til, hvordan den moderne tekniske livsform overalt på jorden støder sammen med andre og meget ældre kulturer af vidt forskellig art — lige fra primitive samlere til højt udviklede kulturfolk.

Indenfor det danske riges grænser finder et sådant møde sted i Grønland mellem grønlændernes traditionelle fangerkultur og vores dansk-europæiske industri- og pengesamfund. Når man på nært hold har haft lejlighed til at iagttage denne proces i al sin brogede mangfoldighed — har set, hvordan de to livsformer brydes på næsten alle områder — har set, hvor svært det kan være for grønlænderne at antage den nye måde at leve på — da melder sig uvilkårligt det spørgsmål: Er modsætningerne imellem de to livsformer blot en lang kæde af tilfældige forskelle, som giver sig alle disse brogede udslag — eller findes der en dybere modsætning i selve livsholdningen, hvorudfra alle de andre modsætninger skriver sig? Er det muligt at finde frem til det, som til syvende og sidst skiller de to verdener? Og i så fald: Hvad er det da?

Spørgsmålet har ikke blot nyfigenhedens interesse. Hvis det kan besvares positivt, vil det kunne give nye muligheder for at klare overgangsproblemerne. Da vil man have stillet en diagnose, hvorudfra behandlingen af sygdommen kan planlægges.

Jeg skal i det følgende forsøge at give et svar på spørgsmålet, at finde frem til den forskel i totalreaktionen overfor tilværelsen, som skiller de to kulturer. Problemet er i sig

selv meget uoverskueligt, og dette forsøg vil ikke give sig ud for nogen endelig løsning, men kan måske vise frem mod de veje, man kan gå for at finde det endelige svar.

— — —

Det er almindeligt at sige om eskimoen, at han lever een dag ad gangen og ikke bekymrer sig for den næste. *Vores* moderne liv er jo een lang bekymring — en lang fremadskridende linie, som fører herimod et bestemt mål — skolegang, uddannelse, opsparing, fast stilling, hus, bil, sikret alderdom og stadig større velstand. Eskimoen kender ingen sådan udvikling i sit liv, det står stille i den forstand, at det ikke kan ændres i retning af større velstand. Hans kultur kan være uændret i århundreder, han har slet ikke tanken om, at både han selv og den kan være i udvikling. Hans hele liv er een stor tidløshed. Det som er, er det som var — der er intet nyt under solen. Han har ingen ambitioner om at besejre naturen — kun om at leve som en del af den — og lade den give ham, hvad han behøver til sjæl og legeme. Mens vi håber at få det bedre imorgen ved at anstrenge os idag, er hans liv en stor tilfredshed med blot det at være, at spise, arbejde, more sig, leve livet. Han ønsker blot at *være* noget, vi ønsker at *blive* noget. Mens vores liv er en sammenhængende følge, er hans liv øjeblikke, stillet ved siden af hinanden uden egentlig sammenhæng. Mens vores kultur er i hastig og uafladelig udvikling, så vi betragter *det* som det normale, er det normale jo, verdenshistorisk set, tværtimod en uhyre uforanderlighed, hvor samfund kun ændres ubetydeligt gennem århundreder, så den enkelte overhovedet ikke mærker det.

Udfra denne særlige primitive livsform, der er som en stor flade eller en cirkel, som ikke fører noget sted hen, men går tilbage i sig selv, må sikkert eskimoens reaktioner over for teknikkens verden forstås, og det skal her forsøges, om der derudfra kan føres en linie til hans adfærd i de enkelte situationer, kultursammenstødet stiller ham i.

Det må her, inden der gås videre, slås fast, at når der tales om den eskimoiske livsform, tænkes der på den gamle og op-

rindelige, i fuld bevidsthed om, at en stor del af f. eks. grønlænderne idag helt eller delvist *har* tilegnet sig den moderne tænkemåde, men samtidig i erkendelse af, at den gamle tankegang dog stadig for en meget stor del af befolkningen bestemmer de vigtigste reaktioner.

— — —

Hele vores tænkemåde er — eller stræber efter at være — logisk. Vi søger at samle spredte indtryk til en helhed, at forene modsætninger, at gå videre fra præmisser til konklusion. Fortæller vi en historie, har den en samlende *pointe*. Vores fortællende virksomhed er fremadskridende, formålsbestemt. Eskimoens tankegang svarer til hans liv — den består af sidestillede, løst sammenknyttede faktorer, som han tit ikke vil evne at sammenholde til et hele. Knud Rasmussen peger pudsigt på, hvordan eskimoen uden vanskelighed kan sammenholde indbyrdes modstridende kendsgerninger — simpelthen fordi han ikke sætter dem i forhold til hinanden.

De eskimoiske sagn er uden det, vi ville kalde dramatisk stigning og højdepunkt — men snarere en række små beretninger, dynget ovenpå hinanden. På samme måde er sproget et pudsigt udtryk for tankegangen, da det mangler de aktive grammatiske former, som giver en sætning karakter og helhed, ligesom det i høj grad er præget af de mange tilhæng, som i en flydende strøm hæftes på hinanden.

Det hænder, at en grønlandsk avis indeholder læserbreve, som vi danske ikke rigtig kan finde formålet med — som vi synes mangler en klar hensigt og mening. I virkeligheden er det måske slet ikke tilsigtet, — der er blot givet udtryk for en stemning, ikke for en koncis tankegang.

Det er klart, at en tænkemåde, der som her påvist ligger så langt fra vore moderne idealer, må betyde et alvorligt handicap for mennesker, som ud fra disse forudsætninger bliver sat til at leve i et moderne samfund.

Det skal her lige nævnes, at denne vurdering hverken er åndelig eller moralsk — men udelukkende med målestok i den større eller mindre evne til at tilpasse sig det moderne

samfund. Set ud fra et livskunstnerisk synspunkt vil den primitive tankegang naturligvis have store fortrin.

— — —

Vi vil derefter se på, hvordan eskimoen udfra sine forudsætninger må se på ændringer i samfundet. — Det gamle samfund stod stille. Det var formet af naturens vilkår og på en måde givet af sig selv. Der var ingen tanke om at ændre det givne. Magtesløsheden over for den almægtige natur fik menneskene til at affinde sig med forholdene, som de nu engang var. Man var tilfreds, fremdriften fandtes ikke. Tværtimod avlede magtesløsheden en blind skæbnetro, som nok var en umådelig styrke under livets hårde prøvelser, men som skabte passivitet. Det givne samfund havde vist sig at kunne opholde slægten, og der skabtes en dump modstand mod alle menneskegjorte forsøg *på at ændre det overleverede,* at gribe ind i skæbnens gang. Men ændrede de ydre forhold sig alligevel, da måtte man bøje sig for det og tage det, som det kom.

Det er et stort spørgsmål, om ikke den igangværende samfundsomvæltning i Grønland af mange føles som en sådan ydre tilskikkelse. Man bøjer sig for den som for det uafvendelige, men har ikke selv lod og del i den. Man føler slet ikke behovet for forandring, nødvendigheden af den højere levefod, og derfor bliver det svært at fatte meningen med hele nyordningen. På denne måde skal måske de vanskeligheder forklares, man har haft med at få hele befolkningen draget aktivt med ind i opbygningsarbejdet.

Denne instinktive uvilje mod ændringer kan også forklare den følelige mangel på lokale foregangsmænd og førerskikkelser med virkelig myndighed. I det lille samfund er den offentlige mening loven, garantien for det bestående. Ingen tør stå alene, alle skjuler sig i fællesskabets tryghed, som nok beskytter, men samtidig kvæler enhver selvstændig tanke. Der hører en næsten overmenneskelig åndelig styrke til at sætte sig ud over de andres mening og begynde at tænke og handle på egen hånd. Og reaktionen kommer hurtigt, — man er ikke vant til, at nogen hæver sig væsentligt over de andre og søger

for ligevægtens skyld instinktivt at holde den enkelte på plads i helheden. Den store synd i småsamfundet er at bryde freden og trygheden — og det gør den, der bryder ud, — er hans ideer og mål end nok så ædle.

Denne sammenhængende frygt for den offentlige mening er farlig i et samfund i fremgang og vækst, hvor der *må* være nogen, der går foran og får flokken med.

Vi ser da også, hvor svært det falder grønlænderne at indordne sig under deres egne landsmænd, når de hæver sig op i samfundet. Selv i det politiske liv ser man, at vælgerne instinktivt holder en mand på is, hvis han er ved at nå for langt frem — ingen træer får lov at vokse ind i himlen.

— — —

Vi vil derefter se på begrebet *tiden,* som spiller en så afgørende rolle for *os,* mens mange primitive sprog simpelthen ikke har ord for det, heller ikke grønlandsk. Vi har delt og opmålt tiden til tiendedels sekunder og afpasset hele vores livsrytme til tiden, så vi slet ikke kan leve uden at respektere den. Men vi mangler fantasi til at forestille os, hvad det egentlig vil sige pludselig at skulle indrette hele sit liv efter et begreb, man ikke før har kendt, hvor ilde den er stillet, som ikke har inddrukket dette kunstbegreb med modermælken, men må lære det gennem talløse reprimander og afskedigelser, når han prøver at klare sig i en moderne by.

— — —

Ikke mindre vanskeligt er det at vænne sig til den jordiske mammon, gods og guld. Grundlaget for moderne økonomi er, at indtægterne deles i to: Den ene del går til forbrug, den anden investeres for at sikre videre trivsel og fremgang. Vi søger gennem opsparing at sikre fremtiden og skaffe bedre levevilkår.

I det eskimoiske samfund var der en bestemt grænse for, hvor rig en mand kunne være. Han kunne eje telt og konebåd — eventuelt to, men havde så heller ikke brug for mere. Havde han mere — ja, da var der tale om en unødvendig

overflod, og tingene blev næppe betragtet helt som hans egne. På samme måde med forråd af skind, spæk og kød. Var familien forsynet, var resten jo værdiløs — kunne ikke omsættes i andre værdier, og derfor finder vi storfangeren, som deler ud til de mindre heldigt stillede.

Opsparing bliver derfor meningsløs i det gamle samfund. Rigdommen har en bestemt grænse, som ikke kan overskrides og når hver dag således opholder den højst mulige levestandard, bliver det meningsløst at arbejde på at komme længere, at sikre fremtiden. Den sæsonmæssige opsparing, der fandt sted blandt eskimoerne, sigtede ikke imod at forbedre forholdene i almindelighed, men at sikre en erhvervsmæssig farlig sæson.

Den gamle livsrytme var, at man samlede — og brugte — og samlede igen. *Vores* livsrytme er i princippet én stor samling frem imod stadig højere velstand.

De traditionelle drivfjedre var hos eksimoerne da heller ikke havesyge og ejendomserhvervelse som hos os, men kappelyst, berømmelse og ære. Det er betegnende, at netop når der appelleres til disse egenskaber, kan man tit opnå store resultater.

Når penge indføres i et sådant samfund, betyder det ikke uden videre pengeøkonomi i den forstand, at en del af pengene investeres i fremtiden. Det er der ingen tradition for. Når man tilmed i forvejen er selvforsynende på de fleste områder, får pengeforbruget let en drejning imod det luksuøse, hvad man stadig tydeligt mærker på Grønland.

Når der — som nu forklaret — ingen mulighed var for opsparing, blev det også meningsløst at arbejde og fange, hvis lagrene var fyldte. Arbejde blev efter behov — havde man nok, nød man livet.

I vores samfund er arbejdet fast og fortsætter, hvad enten vi nu mener at kunne indstille det lidt eller ikke, mens eskimoen tit vil beholde sine gamle arbejdsvaner. Utalte er de tårer, som er fældet, og de ukvemsord, som er udtalt på grund af dette forhold. Og de chancer, som er mistet, fordi man forlod et godt arbejde.

Vi må også her nævne uddannelsesproblemet. I et samfund, som står stille, vil en far beherske alle de nødvendige færdigheder og kunne lære sin søn op selv — ligesom en mor sin datter. Uddannelsens nødvendighed opstår først i et samfund i udvikling, hvor forældrene ikke kan følge med og sikre, at deres børn får den fornødne viden. Men denne nødvendighed forstås kun vanskeligt af den, hvis tankegang er bestemt af det statiske samfunds forhold.

Selve samfundets udvikling vil endvidere tit medføre, at mennesker knyttes sammen i stadigt større fællesskaber med ansvarsforhold over for grupper, som man i det gamle familiesamfund ikke havde nogen forpligtelse overfor. For den gammeldags indstillede eskimo vil hensynet til familien altid gå forud for hensynet til samfund og arbejdssted, og dette er et andet typisk træk, hvor kulturbrydningen er i gang.

Inden for familielivet vil et samfund i udvikling nemt undergrave den ældre generations myndighed over for den yngre — netop fordi de unge tit er bedre i kontakt med det udviklingstrin, samfundet sidst er nået til, og mange menneskelige konflikter udspringer heraf.

— — —

Vi har nu fulgt, hvordan de to livssyn brydes på livets forskellige områder. Forskellen er i virkeligheden så absolut, at der ikke er tale om gradsforskel, men en modsætning så dybtgående, at en overgang fra det gamle til det nye livssyn i virkeligheden indebærer en afgørende ændring i hele tankegangen. Uden her at kunne dokumentere det nærmere, vil jeg opstille det spørgsmål, om en sådan ændring i virkeligheden ikke har været det bærende i mange såkaldte vækkelsesbevægelser, både religiøse og nationale, også i Danmark. Og også f. eks. i den vækkelse, pekatingingniat, som i begyndelsen af dette århundrede gik hen over Grønland, hvor slagordene: »Opad — fremad« betegnede bevægelsens hovedsigte — netop som noget nyt og revolutionerende i forhold til det traditionelle samfund.

— — —

Der er her talt om den eskimoiske kultur i dens forhold til nytiden. Det er et spørgsmål, om det i virkeligheden ikke kunne udstrækkes til mange andre af de kulturer, som i disse år brydes med teknikken. I hvert fald synes mange problemer og reaktioner andre steder i verden at være de samme, som vi støder på i Grønland.

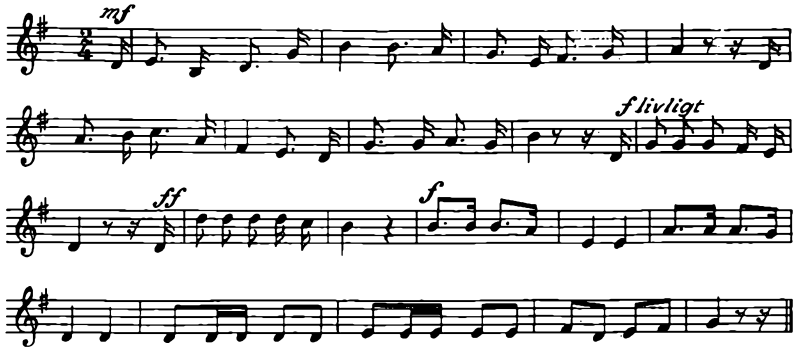
Hvordan det nu ellers går — det er i hvert fald væsentligt, at vi fra vores side prøver at forstå, *hvorfor* tingene sker, som de gør. Dette er tænkt som et bidrag til en sådan forståelse.

Mads Lidegaard.

GRØNLANDSSANG

Som tak for elevforeningens bidrag til Grønlands højskole har vi modtaget et oplag af sangen *Súnia kaligpok* med både grønlandsk og dansk tekst. Da der ikke er så mange af årsskriftets læsere, der kan klare det grønlandske, bringer vi her kun den danske udgave!

SÚNIA KALIGPOK

Da tågen trak sig opad,
og brune fjeld kom frem,
så fik de skib i sigte
henunder tågens bræm.
:,: Mod himlen fløj der et råb. :,:
Sonja slæber hval ind,
pukkelhval minsandten!
eller hvad tror du, eller hvad tror du,
En vældig Tunnulik.

Når flænserne har fået
enhver sin flotte part,
de andre, som må vente,
vil tænke: får vi snart?
:,: Hvornår kommer turen til os? :,:
Sonja slæber hval ind,
Tunnulik minsandten,
frem med de næste, de næste i rækken!
Marcus, Lukas, Niels.

Ja, hvalkød smager dejligt,
men det kan let gå galt,
Mona tog en mundfuld,
hvori hun nær var kvalt.
Vi bankede hende på ryg,
så grim som hun er og styg.
Sonja har slæbt hval ind,
dyret blev fornærmet —
hvor kan det være, hvor kan det være,
den er vist for tyk.

En Sonja her, som slæber,
det er, hvad vi kan li'!
får os til at tænke:
Hvad står vor fremtid i?
:,: Hvorlænge forkæler hun os? :,:
Når skal en Kalâleq,
heltesønnen genfødt,
fra den ny Sonja, dette lands Sonja,
få sin Tunnulik!

Peter Olsen.

Såvel melodi som tekst er af Peter Olsen (1892—1930), der var kateket i Egedesminde.

EN HILSEN

Kære Danebodelever!

Året har sin egen lange rytme med årstidernes stadige vekslen. Tit siger vi: Nu har vi den allerdejligste tid! — Skulde vi spørge børnene om, hvilken tid på året, de holdt mest af, vilde de nok vælge julen og tiden ind under jul. — Fra den dag, da vi tænder det første adventslys, er vi inde under forventningen om alt det, julen har at give os. Adventstiden kommer fyldt med minder og håb, og den kommer med alle de dejlige adventssange: Grundtvigs: »Skyerne gråne, og løvet falder, fuglene synge ej mer .... Og dog bære blus vi med glæde«. — Det er de juleblus, der i højnordens mørke vinternat skal lyse for de kørende på den lange vej til kirkens gudstjeneste den tidlige julemorgen. — Eller Hostrups: »Julebudet til dem, der bygge her i mørket og dødens skygge« — og sidst, men ikke mindst Jonas Lies: »Ind under jul« med slutningslinierne »Netop som jord ej mer kan råde, kommer et frelsens væld af nåde. Da kommer jul«. — Der er juleforventning og julebudskab i disse sange. Og hvert år er de lige ny og lige rige.

Man hører så tit folk sige: »Når vi endelig når julen, er vi allerede blevet så trætte af alt dette, at vi næsten er færdige med julen, inden den kommer.« Det forstår jeg slet ikke. Er vi nutidsmennesker kun indstillet på det lille, korte forløb — og så igen jagende fremad efter noget nyt? Har vi så alt for lidt ro i sindene — også til at forberede os til jul? — Er ikke netop også de ydre forberedelser med til at forberede os selv til den store fest? Jeg holder med børnene, som endnu ikke

har glemt gentagelsens kunst. I »gamle dage« var det da også sådan, at juleforberedelserne allerede begyndte i god tid i november med slagtning og brygning, lysestøbning og bagning o.s.v. Julen var ikke noget, der bare skulde overstås i en fart, men den skulde forberedes, som al anden virkelig fest skulde det. Og når den så endelig kom, varede den ved, om ikke til påske, så dog til Helligtrekonger. Og først med Helligtrekongersaften, som også blev festligholdt, var julen forbi. Sådan var det endnu i min barndom. Og der blev festet af et godt hjerte, både i kirken og i hjemmene. Digteren Johannes Jørgensen skrev nede fra Assisi, hvor minderne om barndommens jul i Danmark dukkede op: »Ak, jul i Danmark, ak, jul i Svendborg, ak, jul i mit barndomshjem! En italiensk sol skinner ind over det papir, hvorpå jeg skriver disse linier, og de katolske juleklokker kimer så paradisisk, som klokker Flint i Svendborg aldrig formåede at ringe .... Men alligevel — alligevel — om jeg blot endnu en julenat kunde lyse mig over loftet i det gamle hjem ved skæret af en stump julelys smeltet fast på en tændstikæske og gå til ro i gavlkammeret, hvis vinduer er tykt tilgroede af isblomster. — Julen — året igennem Danmarks smukkeste fest og helligste aften.«

Jeg ønsker jer alle en god og glædelig jul. Tak for alt godt i året, som gik!

Jeres hengivne

Anna Hald Terkelsen.

Fra kaminkrogen.

DAGBOGEN 1961

Så er der igen gået et år, siden jeg sidst skrev dagbog, og jeg skal prøve endnu en gang at fortælle jer lidt om det, vi har oplevet her på skolen i den forløbne tid. Året har ikke været præget af de store begivenheder, heldigvis, kan vi næsten sige. Undertiden har vi jo syntes, der skete alt for meget.

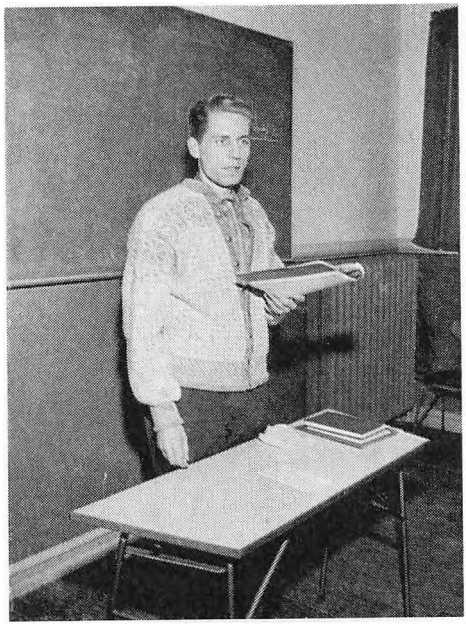
I december måned fik vi besøg af en amerikansk professor med frue og deres 2 børn på 4 og 6 år. Professoren, som var medarbejder ved Scandinavian Seminar, men hidtil havde arbejdet i Amerika, skulle sætte sig lidt ind i forholdene for de amerikanske elever her i landet. De skulle være kommet fra København lørdag den 10. december, men som nogle af jer måske kan huske, blev det et helt forrygende snefog, en masse veje lukkede, biler kørte fast eller kørte i grøften, og amerikanerne turde ikke begive sig ud i det ukendte land, så de nåede først frem mandag. Men de kunne blive til onsdag, og vi syntes, at vi havde megen fornøjelse af besøget. Børnene og deres mor holdt sig mest til stuerne, medens professoren fulgte skolearbejdet. De havde i de 10—12 dage, de havde været i landet, tilegnet sig så meget af sproget, at de havde en anelse om, hvad der blev talt om.

Den ene aften sang hr. Ziegler for os og spillede på guitar. Det indgik i en lærerunderholdning.

Midt i måneden lavede vi julestads. Resultatet blev en hel del

pæne halmuroer — pigernes mesterværker under fru Terkelsens og Hanne Thomsens ledelse, medens en del af karlene satte en storproduktion i gang af de mangesidede stjerner.

En aften havde vi folkedans og film, en anden lavede vi juledekorationer. Den 19. havde vi julemøde med pastor Fenger, Ensted. Han gennemgik Paludan Müller: »Abels Død« og efter kaffebordet

Lund-Mikkelsens landbrugstime.

læste han Sigurd Elkjærs fortælling om Mathias Claudius. Ham vil mange af jer huske fra Terkelsens kommentarer til aftensangen: »Sig månen langsomt hæver«.

Julen tilbragte vi helt alene hjemme, idet samtlige lærere, gartner, bestyrer og piger var væk. Det var dog kun et par dage, men det var også helt mærkeligt.

Eleverne kom igen den 5. januar, og som sædvanlig fik vi helligtrekongers aften besøg af udklædte folk — et par selskaber, hvoraf det ene var på en halv snes stykker.

Den 6. var vejret så dejligt, at vi besluttede os til at tage Blommeskobbelturen. De allerfleste ville gå derned, men de var næppe kommet ned på landevejen, før det begyndte at sne, og inden længe var luften tyk af tøsne. Det blev en temmelig skrap, men frisk tur.

Det er jo lige ved at høre sig til, at eleverne deltager i nytårsfesten i Notmark ungdomsforening — og således også i år.

Den 21. skulle vi have stor filmsaften. Et rejsebureau skulle komme og vise os en film fra Marokko. Uheldigvis havde operatøren glemt filmen i Tønder. I stedet for viste han en film fra Italien og en fra Jugoslavien, men vi følte os lidt skuffede. Indled-

Inga og Anne Grete.

ningsforedraget var meget langt, og filmen ikke allerbedst. Samme aften var der delingsførermøde i Sønderborg, og nogle stykker var med derinde sammen med Johannes Friis, vores bestyrer og gymnastiklærer. De fortsatte derinde næste dag, og vi var nogle stykker, der tog derind på gæsteoptræden for dog at vide lidt om, hvad de foretog sig derinde.

Mandag den 23. blev det rigtig dejligt snevejr, og den 24. udleverede vi ski. I 4 dage var det det dejligste solskin, meget fint føre og et nogenlunde godt lag sne, så vi stod på ski i alle middagspauser og i gymnastiktimerne. Men ak og ve! Lørdag pjasktøede det. I løbet af søndagen blæste alle veje tørre, og så var det slut med det skiføre.

Fastelavn var ved at nærme sig. Skolen stod helt i »Folk og Røvere i Kardemomme by«s tegn. For pastor Boysens lille pige er

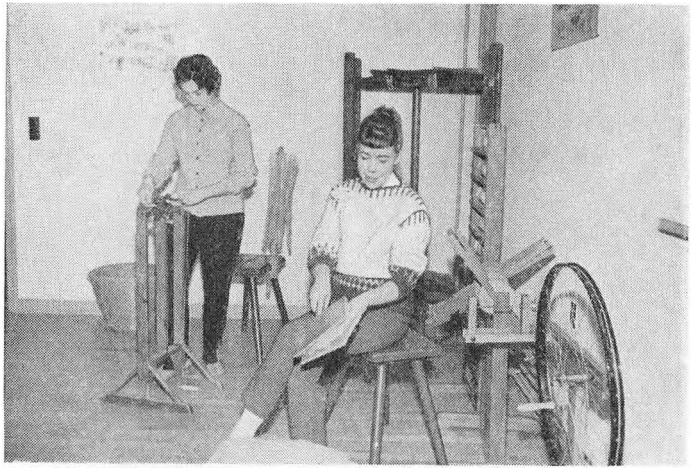

Arbejdstid.

skolen den dag i dag »Kardemomme by«, og Mette og Trine, fru Terkelsens små børnebørn, der var på besøg herovre, tabte helt deres hjerter til Jonatan. Både Kasper og Jesper og Jonatan optog

Fritid.

Der kartes uld på vævestuen.

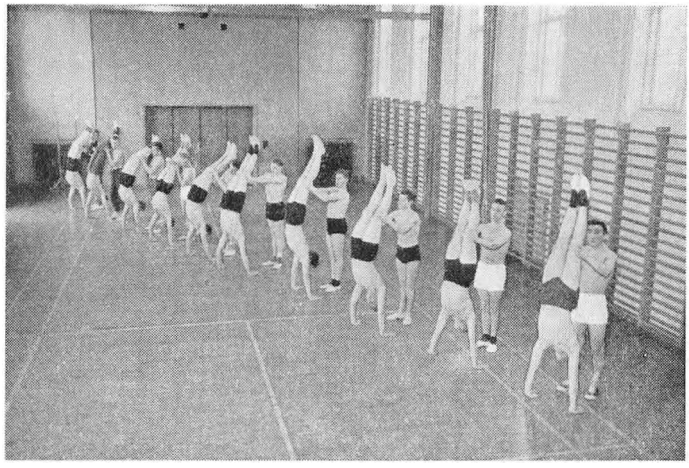
dem meget og indgik i deres lege, men Jonatan var den foretrukne. De fik da også bagt en dåse pebernødder til ham og kom og forærede ham den til en af prøverne.

Også en pakkefest indgik i fastelavnsforberedelserne, og til trods for, at vi havde lagt loft over tilbuddene, kom der en bunke penge ind, så bestyrelsen, der hidtil slet ikke syntes, at de kunne klare udgifterne, pludselig følte sig meget velhavende.

Midt i vores fastelavnstravlhed var det den 10. februar, og vi

Fra eftermiddagsteen.

Til håndstand — op!

skulle have afstemningsfest herhjemme i år. I de sidste par år har vi skiftedes med Notmark til at holde afstemningsmøde. Vi havde inviteret Børge Outze, Information, som taler. Elevkoret indledede, og Nordborg Mandskor sang efter foredraget. Vi havde stillet stole op til 200 mennesker i gymnastiksalen og dækket bord til 180. Der kom ca. 325. Vi måtte i en fart have dækket kaffeborde i skolestue og elevdagligstue. I lærerværelset havde vi allerede dækket. Det blev lidt improviseret, men takket være god vilje fra alle sider, gik det godt, og vi havde en festlig aften.

Lørdag eftermiddag arbejdedes der på højtryk for at omdanne skolestue og elevdagligstue til Kardemomme by. Kl. 16 havde vi generalprøve for børnene. Det var en forestilling, der vakte begejstring hos både store og små. Vi opførte den i alt 3 gange, og vi morede os lige godt hver gang, både de, der var på scenen, og vi, der så på. Ellen Stæhr var kapelmester og havde indøvet alle sangene med de optrædende. Det var et vældigt arbejde, men alt klappede fint. Elevernes gæster var inviteret til middag søndag, medens vore gæster her fra egnen først kom til komedien kl. 20.

Vi synes altid, at vi har en vellykket fastelavnsfest, men jeg tror nok, at komedien i år var særdeles velegnet til at sætte stemning. En hel del af sangene gik igen gang på gang i aftenes løb. Når orkesteret trængte til en pause, spillede Ellen den ene melodi efter den anden og takkedes med stort bifald.

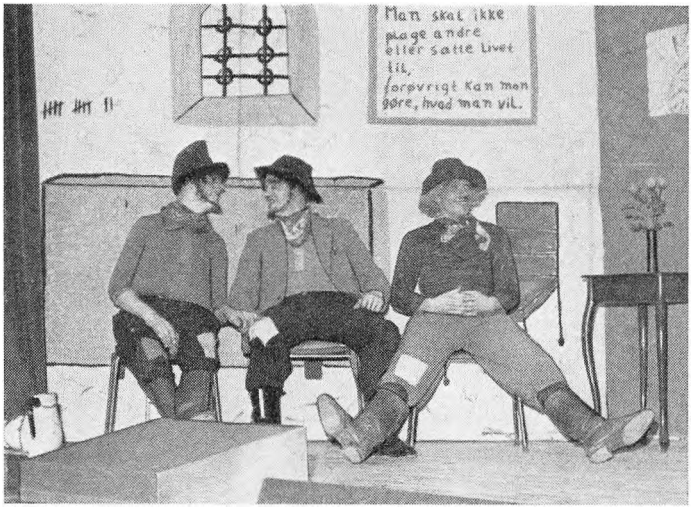
Mandagens program indlededes med børnenes tøndeslagning. Vi undres gang på gang over, at der er så mange børn i Fynshav som dem, vi ser fastelavnsmandag. I år talte jeg dem til 75. Der skal et

»Her i Kardemomme er der vældig godt at bo.«

par faste hænder til for at holde orden på dem i gymnastiksalen, men alt forløb godt. Undertiden får eleverne gjort børnenes tønde så solid, at den næsten ikke er til at slå ned. Således også i år. Det tog omtrent 1½ time, før den faldt, og så havde et par elever endda givet den nogle kraftige slag i flere omgange. Efter et par lege for børnene kom elevernes tøndeslagning og følgende ringridning på cykel i gården. Ernst Christensen udnyttede ventetiden til at køre baglæns på cykel rundt i gården. Vi har af og til hørt om hans akrobatnumre »i gamle dage«. Nu skulle de prøves igen. Ernst var ikke rigtig indstillet på letvægtscykel og gedebukkestyr, så han var faretruende nær trappen ned til klokkedøren. Han holdt sig heldigvis på randen og vænnede sig hurtigt til den nye cykelmodel, så hans tidligere kunststykke kunne gentages.

I den hjemstavnsuge, der var arrangeret over hele landet, deltog vi 2 aftener i Notmark. Den første aften spillede organist Elmer, Sønderborg, på orglet i kirken, hvorefter pastor Christensen fortalte lidt af kirkens historie. Efter kaffebordet i forsamlingshuset viste pastor Christensen nogle meget kønne lysbilleder fra præstegården der, som jo er en af landets ældste og kønneste. Sognerådsformanden Nic. Jespersen fortalte om menighedslivet i gamle dage. Elly Eriksen, Almsted, havde et lille pigekor, der sang et par alsingerviser: »Æ kok i Almsted« og »Hvorfor de gammel vej er

Røverne.

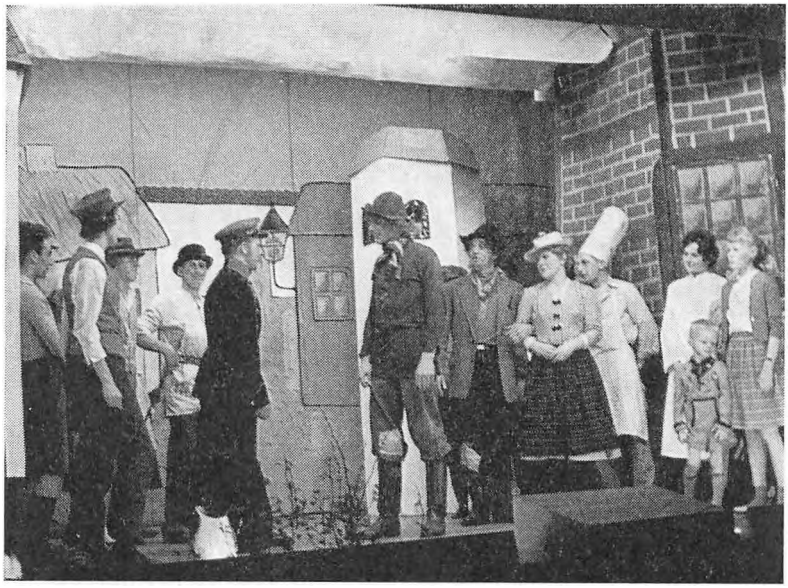
krum«. De fleste af jer kender dem; det var morsomt at høre sangene på uforfalsket alsisk.

Den anden hjemstavnsaften var vi blandt de medvirkende. Elevkoret sang et par alsingerviser: »Der er så månne stie« og »Glaj som skuld en mød sin kjærest«. Den første havde komponisten Aage Lund, på fru Terkelsens ønske, udsat for 4 stemmer til anledningen.

Museumsinspektør Slettebo, Sønderborg, fortalte om udgravningerne ved Østerholm slot i 1953—54. En del af jer ved, at Østerholm er grundlagt ca. 1550 af Thomas Sture og senere af hans slægt solgt til hertug Hans d. Yngre, en bror til Fr. II. Museumsinspektør Slettebo omtalte specielt de fund, man havde gjort i voldgravene. Medens man har en mængde fund fra de ældste tider, har man forholdsvis lidt fra middelalderen. Fundene ved Østerholm, som kan dateres ret nøje, da slottet kun stod i 180 år, kan ved sammenhold med andre fund give en værdifuld hjælp til tidsbestemmelsen af lertøjsfund. Voldgraven har fungeret som skraldespand for alt det ituslåede pottetøj.

Hjemstavnsdigteren Martin N. Hansen læste nogle af sine historier, Gunner fortalte Øvelgønnes og dermed Danebods historie, og kaptajn Jordt fortalte om skibsfarten i gamle dage.

Den 25.—26. havde vi rejsesøndag. En meget stor del af eleverne var væk. Da vi havde filmen »Køresvenden« hjemme, viste vi den lørdag aften i stuerne for de ca. 15 hjemmeværende.

Politimester Bastian ordner paragrafferne.

Den 27. talte professor Lindhardt i Asserballe om den nye skolelovsbetænkning.

Den 2. marts var eleverne hos Ernst Christensen og Chr. Ernst Christensen i Asserballe. Ernst C. har, siden Terkelsen blev syg, haft 1 ugentlig time i Sønderjyllands historie, så det var en slags lærerbesøg. Denne aften på Sædmosegård er eleverne altid meget glade for.

Jørgen Rostbøll havde før jul søgt om at blive udvekslet med en norsk højskolelærer i 14 dage. Både Johs. Møller og Gunner har jo tidligere været en tur i Norge udvekslet med norske lærere, så vi var vældig stemt for, at Rostbøll også skulle opleve en norsk højskole og vi til gengæld have en norsk lærer.

Det ville passe os bedst i perioden lige efter fastelavn, men det trak i langdrag med afgørelsen fra norsk side. Først i begyndelsen af marts meldte de klar. Da var vi så langt henne på skoleåret, at skulle det være, skulle det være straks. Den 4. marts rejste Rostbøll. Samme aften ringede nordmanden Mathias Skrede, Mysen folkehøjskole v. Oslo, at han var ankommet og gerne ville afhentes på Idrætshøjskolen i Sønderborg. Vi skulle på stor tur til Tønder, Rudbøl, Rømø, Løgumkloster m. m. søndag. Den ville han gerne med på, så han var kommet af sted hjemmefra med en halv dags varsel.

Efter fastelavns-strabadserne.

Eleverne var på lærerbesøg denne samme lørdag aften. Vi havde opgivet at regne med, at Rostbøll kom af sted til Norge, så lærerbesøget var lagt i håb om, at han var hjemme.

Som nævnt havde vi stor Vesterhavs-tur søndag den 5. Det er jo ikke hver vinter, vi har haft denne tur, men der var stærk stemning for den blandt eleverne, og vi synes egentlig, at det er rigtigst, når vi får den. Da det kneb med at få tid til den, tog vi søndagen til hjælp.

Samme dag fandt vi de første anemoner, og et par dage efter kunne vi plukke små buketter. Det var usædvanlig tidligt. Det plejer at være spændende, om der kan være anemoner på bordet, når vi kommer hjem fra Holland i slutningen af marts. I år var de første påskeliljer sprunget ud til forældredagen den 11.

Den 8. var eleverne på Sønderborg slot, Dybbøl, JF-fabrikken, Juhls boligmontering og Idrætshøjskolen.

Vi fejrede kongens fødselsdag ved at holde forældredag. Vi begyndte med kaffe kl. 14,30, derefter holdt Gunner foredrag, delingsførerne ledede børneholdet, og eleverne viste deres gymnastik. Om aftenen opførte vi »Folk og Røvere« for forældre, gymnastikbørn og deres forældre.

Nogle af forældrene overnattede her, og søndag tog de sammen med en del af eleverne til gudstjeneste i Egen kirke, hvor de så kirkeladerne og træerne, hvori en del gårde er brandsat. Hjemturen gik over Nordborg, forbi Danfoss, gennem Nørreskoven og forbi Østerholm.

Vi har som oftest slået os sammen med Idrætshøjskolen og fået

lov til at komme ind at se Danfoss. I år viste det sig umuligt at få lov. Men da Idrætshøjskolen alligevel var på Alstur, kom de her og spiste aftensmad. Gunner fortalte dem skolens historie. Efter aftensmad, hvor vi ved hjælp af skolestueborde på kryds og tværs mellem spisestuebordene havde fået dækket til 203 i den store spisestue, viste vi endnu engang »Folk og Røvere«. Idrætshøjskolens elever kan som publikum næsten konkurrere med elevmødepublikummet. Efter kaffen var der dans i gymnastiksalen til kl. 22,45. Så måtte de hjem. Det var arbejdsdag næste dag.

Marts måneds aftener forsvinder endnu lettere end de øvrige vinteraftener. For at nå at komme i Alsingerstuen tog vi halvdelen af holdet derop en kakaoaften, resten den følgende lørdag eftermiddag.

Lørdag aften den 18. var jeg til afdansningsbal med børnene, medens eleverne var til underholdning på Idrætshøjskolen. Gunner nåede at være lidt begge steder.

Søndag aften havde vi slutningsmøde. Biskop Dons Christensen talte, elevkoret sang, vi havde udstilling af håndarbejder og gymnastikopvisning.

Dagen efter var lektor Aarup fra Statsskolen her for at fortælle os lidt om nogle af de hollandske billeder, vi skulle se på Rijksmuseum i Amsterdam. Bagefter inviterede Anna Andersen hele elevflokken til kaffe på vævestuen. Bordene stod endnu stillet op fra udstillingen søndag. Det syntes hun burde udnyttes, og eleverne var straks villige.

Torsdag den 23. startede vi mod Holland og kørte turen helt igennem til en lille hollandsk by Scheemda, hvor vi året før havde fundet et vældig pænt vandrehjem. Det forlængede vores køretur med 20—30 km, men det spillede ikke stor rolle. Selv om vi har syntes, at der var hyggeligt i Veener på den tyske side af grænsen, var der jo primitivt og undertiden koldt, så vi kører nok til Scheemda næste gang igen.

Fredag kørte vi gennem Groningen til en tyrestation og ad veje i den store bils bredde langs kanaler ud til en kendt kvægopdrætter lidt uden for Leeuwarden. Begge steder fik pigerne lov til at se stuerne. På os virker det mærkeligt, at hollændernes 2 stuer altid er helt adskilt. Der ligger oftest soveværelse eller børneværelse imellem, og man skal altid ud i gangen for at komme fra en stue til en anden. Da vi det ene sted kom til at tale om det, sagde fruen, at de ville have stuerne skilt, for så kunne børnene sidde med deres legetøj eller lektier i den ene og forældrene have ro evt. sammen med gæster i den anden. Der er kun sjældent centralvarme på gårdene, og børneværelset er koldt og kun beregnet til soveværelse. Inventaret er derfor en seng og en stol eller taburet til hvert barn.

Vi kørte gennem Leeuwarden og Franeker — denne gang uden at se planetariet — til dæmningen. Ved Afsluitdijk havde vi et lille ophold for at se på udsigt, kiosker m. m.

Lige når man kommer over dæmningen ved den Oever, ligger der et lille museum. Her findes en meget detaljeret modelsamling

Den ældste kanal i Amsterdam.

af digerne under opførelse og fuldt færdige, modeller af prammene, de har brugt ved arbejdet, kranerne, sandpumperne med rørledninger og de tætte fletværk af ris, som blev lagt ned som underlag for at holde på sten og sand. Det var særdeles instruktivt.

Vi boede i år lige uden for Amsterdam i Broek in Waterland. På vejen dertil kørte vi gennem Volendam, hvor man af hensyn til turisterne går i nationaldragter til daglig.

Fredag aften kørte vi en tur til Amsterdam med alle, der var interesserede i en bytur. Hver gang vi skulle ind til Amsterdam,

måtte vi med færgen over. De af jer, der har været med til at komme til Amsterdam nordfra, kender den.

Lørdagen tilbragte vi i Amsterdam med bytur, Rijksmuseum, kanaltur og Anne Franks hus, der for første gang nu var blevet offentligt tilgængeligt. Midt på eftermiddagen kørte vi en tur til lufthavnen. Her er altid noget at se på, til trods for at vi kom på et af de roligste tidspunkter.

Søndag var vi på Polderne, de udtørrede arealer i Zuidersøen. Vi kørte dertil ad Utrecht-vejen for at slippe for færgeturen til Amsterdam. I Ermelo spurgte vi et par betjente om vej. Der var vejarbejde og omkørsel, og vi kunne ikke finde rundt. De sprang beredvilligt i deres bil og kørte foran os et langt stykke, indtil vi var godt og vel inde på ret vej. Vi havde indtryk af, at de syntes, det var en helt rar afveksling. På Oost-Flevoland, hvor vi i 1958 kørte på digerne som eneste farbare vej med udsigt over det nye land, hvor man var gået i gang med at grave kanaler og afvandingsgrøfter, var der nu veje på kryds og tværs, og man var i gang med at ramme pæle i til de første bybebyggelser.

Vi besøgte også Emmeloord og Urk på Nord-ost-polderen. Urk, som jo er en gammel by, har vi tit syntes var en dejlig by at trave rundt i, men en søndag eftermiddag som nu var der intet spændende at opleve. Vi så knapt et menneske.

Turen til Arnhem gik forbi Oosterbeek, hvor vi så soldatergravene. Vi er ved at være stamgæster i vandrehjemmet i Arnhem. Det ligger ganske dejligt i udkanten af byen med en vældig udsigt. Vi har altid meget svært ved at finde derop, men når først vi er der, føler vi os hjemme. Der var kommet nye herbergsfolk; det var vi lidt skuffede over. Der var så rart at komme hos de gamle, men vi mærkede snart, at der var lige så hyggeligt hos de nye.

Det var meningen, vi skulle handle i Arnhem, men mandag morgen er dårlig til det brug. Mange forretninger lukker først op efter middag. Vi kørte til Hengelo og havde lidt tid her, og de fleste fik da vist det, de ville have. Vi kunne i alt fald ikke vente på, at det skulle blive middag. Vi havde en lang tur foran os. Vi skulle nå Harburg lige uden for Hamburg. Det lykkedes, til trods for at den lille bil punkterede på autostradaen, næsten samme sted hvor den kørte i stå forrige år.

Tirsdag formiddag så vi os lidt om i Hamburg og var i Hagenbeck Dyrepark, inden turen gik mod grænsen. Igen i år kom vi hjem på dronning Ingrids fødselsdag, og Kruså var et hav af flag.

Den 29. havde vi nogle enkelte skoletimer, tid til at snakke og tid til at pakke inden vores egen afslutning om aftenen. Næste morgen, skærtorsdag, rejste enhver til sit.

Vi har undertiden haft soldaterkursus i slutningen af påsken.

Hanne Thomsen.

Det er Haderslev, der har en særlig ordning med højskoleophold i forbindelse med påskeorloven. De kom ikke i år, men den 7. kom der en sektion fra Næstved CF-kolonne. Den afløstes af den anden sektion, således at vi havde CF-kursus fra 7.—17. april.

Det var ved at knibe at nå at få skolen gjort i stand, inden eleverne kom. Soldaterkursus tager hårdt på den, og vi havde aftalt med malerne, at vi skulle have malet værelserne på ny fløj. Vinduer, vindueskarme og vægge trængte hårdt til en omgang. CF-holdene var knapt ude af døren, da malerne rykkede ind. De sled i det, undertiden til langt ud på aftenen, og pigerne nåede da også at få gjort i stand efter dem. Et par af karlene fra vinterholdet, Gorm og Johan, blev her i april og hjalp blandt meget andet med at kalke hele gamle fløj og privatfløjen og male vinduer på gamle fløj. Inden malerne nedlagde arbejdet, havde alle vinduer på ny fløj og privatfløj også fået en omgang.

I år var skoven grøn, inden eleverne kom. Aase fandt den første udsprungne bøgegren allerede den 10. april.

Eleverne kom den 3. maj. Vi havde lagt bål til rette for som sædvanlig at tænde bål om aftenen den 4. Men det styrtregnede, og vi måtte nøjes med at tænde lysene i vinduerne.

Den 7. havde vi åbningsmøde med fru Refslund Thomsen, som talte om Sønderjylland under fremmedherredømmet og i genforeningstiden.

Vi havde allerede Mågeøtur den 17. maj i år. Vi skulle derud inden den 25., men det ville sige, at efter pinse var der kun én dag; så da vejret nu var godt, tog vi af sted og fik en dejlig tur.

Sommerpiger.

Ved den store ungdomsdag den 28. maj talte forstander Erik Halvorsen, Rungsted Højskole. Han har været UNESCO's udsending i Det fjerne Østen og fortalte ud fra personlige oplevelser om udviklingslandenes problemer. De to gymnastikhold, der skulle repræsentere Sønderborg amt ved landsstævnet i Vingsted i sommer, havde en slags træningsopvisning på gymnastiksalsplænen. Gunhild Hansen, som nogle af jer kender, ledede pigeholdet. Inden foredraget havde der været en håndboldkamp på kommuneskolens

8 på en elev-seng.

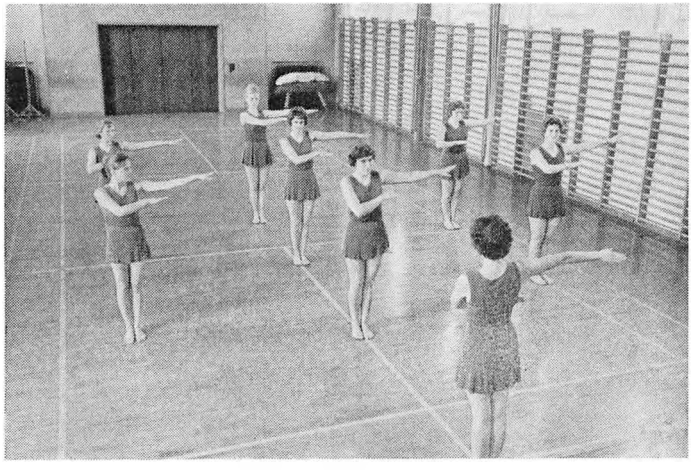

I år faldt sommeren på en lørdag!

bane mellem et Alshold og et Sundevedhold. Om aftenen viste amatører fra Sundeved »3 Mand i Sneen«.

Den 8. juni var vi på Vesterhavsturen, hvor vi foruden de sædvanlige steder så Hjerpsted kirke.

Svømningen begyndte den 13. Det blev en ualmindelig dårlig svømmesæson. Der var kun en lille flok, der holdt ud trods vind og vejr og koldt vand. Det var jo egentlig først i august og september, at der var noget ved at gå i vandet. Da nød vi det.

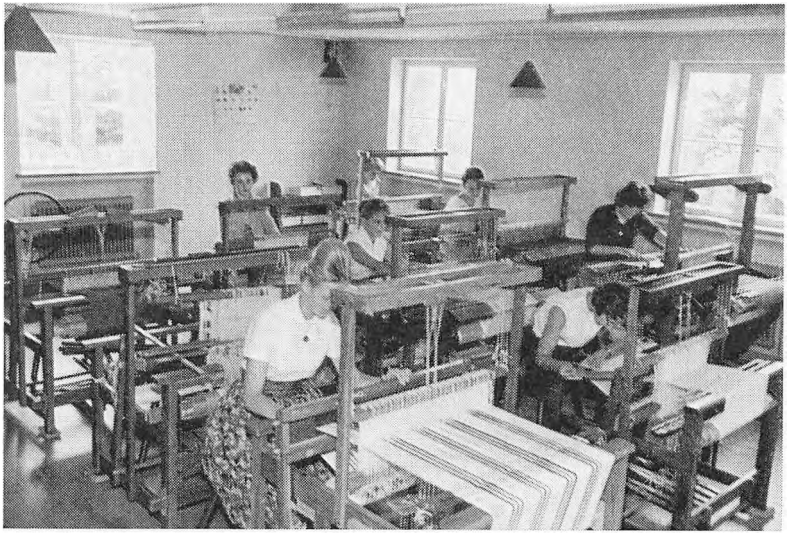

Delingsførerholdet arbejder.

Rostbøll underviser i regning for viderekomne.

Den 14. juni så vi Shakespeare: »To Herrer fra Verona« på friluftsscenen i Notmark. Det var en flok unge skuespillere fra Det kongelige Teater, der havde fået ideen til at lave denne tourne. Egentlig begyndte det med ideen om at lave et friluftsteater på Bornholm. Da Sønderjydsk Teaterforening hørte om foretagendet,

Travlhed på vævestuen.

meldte man sig som liebhavere til tourneen. Efter programmet kom den til at spille ca. 20 gange i Sønderjylland og Sydslesvig og 6 gange i Almindingen på Bornholm. Alt forarbejdet med kulisser, dragter, tryksager m. m. havde skuespillerne selv gjort i deres fritid, og på selve turen var de selv vognmænd og scenefolk, påklædersker og sminkører. Alt var lagt an på at gøre turen så billig som

Man kan lære meget på en højskole!

muligt. Den aften, de skulle spille her, var det meget køligt. Hvis ikke vi havde haft et par af skuespillerne boende, tror jeg ikke, at vi var kommet af sted, men nu udstyrede vi os med det ene lag tøj oven på det andet og med tæpper og regnfrakker, og vi fik en virkelig festlig aften. Skuespillerne var dels fra Det kgl. Teater, dels fra andre teatre. De morede sig dejligt ved at spille — og vi ved at se på.

Vi havde inviteret elevernes forældre til Sct. Hans aften. I den anledning havde vi lavet et optrin med sang, recitation og lidt dans. Først sang vi et par vers af: Nu er dagen fuld af sang, hvorefter eleverne én for én fremsagde Grethe Risbjerg Thomsens digte: Anemone, Æbleblomster, Roser og Valmue og Grethe Heltbergs: Græs. Koret sang Kaj Munks: Den blå Anemone og »Du dan-

Fra en dansktime.

ske sommer jeg elsker dig«. Et par elever læste Jeppe Aakjærs: Skyggemorellerne, og som afslutning havde vi: »Jeg ved, hvor der findes en have så skøn« som fællessang; men da det blev temmelig køligt, og pigerne var i lette kjoler, ventede vi med den, til vi kom op i spisestuen. Inden optrinet havde vi haft gymnastikopvisning i salen, og vi overvejede, om vi ikke burde blive inde med optrinet også, men det var i høj grad lagt an på at vises ude. Den store have er jo et dejligt sted. Blæsten mærkedes ikke, og det var egentlig så kønt, selv om det som sagt var lidt køligt. Efter at have varmet os ved kaffen gik vi ned til stranden, hvor vi havde tændt et stort bål.

Foruden elevernes forældre havde vi inviteret skolens bestyrelse med fruer. Bestyrelsen mødes i almindelighed kun om vinteren, og sidst talte de om, at de egentlig burde se omgivelserne ved sommertid. Nu syntes vi, at der var en passende lejlighed til at indbyde, og tidspunktet var åbenbart heldigt, for de sagde ja tak alle. En måtte i sidste øjeblik melde fra, men de øvrige fulgte dagen fra først til sidst, og det var dejligt at se dem her en hel lang dag.

Samaritterholdet var i år kun på 7—8 stykker. Prøven, som holdtes den 28. juni, var således hurtigt overstået, og alle bestod.

Elevmødet faldt tidligt i år, idet det var den 1.—2. juli. Generalprøven på komedien skulle holdes fredag aften. Skuespillerne mødte til den fastsatte tid med undtagelse af pastor Boysen, der

P. Sørensen læser op ved 8-dages kursus.

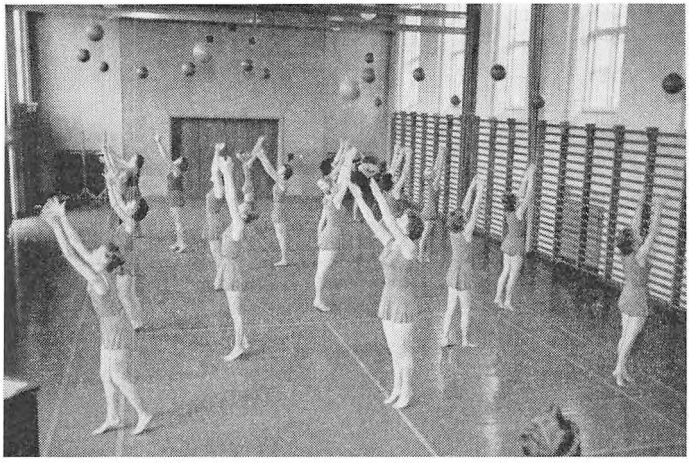
var til et møde i Haderslev. Han havde dog regnet med at være her til den fastsatte tid, så de ventede og ventede, frøs, hentede frakker og tæpper og ventede videre. Heldigvis var der ikke tilskuere udefra. Efter 1½ times forgæves venten opgav de og kom op og varmede sig. Ved 22-tiden ringede pastor Boysen. Nu var han lige nået hjem. Han idømtes en bøde, og generalprøven blev udsat til næste eftermiddag. Senere kunne det ikke godt være.

Lørdag var det det mest vidunderlige vejr. Det var faktisk for varmt til at bestille noget. Vi blev dog nogenlunde færdige i hus og have til kl. 11. Her måtte vi have vores gymnastikprøve for at give plads til generalprøven efter middag.

Hele elevmødet prægedes af solen og varmen, og nætterne var så dejlige. Det alsiske spillemandsorkester spillede for os i gymnastiksalen, men da vi bagefter skulle danse under Hans Petersens ledelse, rykkede vi ud på plænen. Vi sluttede aftenen med bål i Kalvevænget.

Vi havde for en gangs skyld ikke morgensang herhjemme søndag. De præster, vi gerne ville have til at holde morgensangen, kunne ikke komme. Vi gik derfor i kirke i Asserballe. Kirken var helt fyldt, idet en mængde spejdere også kom til gudstjenesten. De havde gået langt, og den ene efter den anden blev syg og måtte ud. Omsider fik man dog lukket vinduer op til alle sider, og gudstjenesten kunne fortsætte uforstyrret.

Efter kirkegang nedlagde Peter Bonde på elevforeningens vegne en krans på Terkelsens grav. Selv om vi ofte i årets løb tænker på Terkelsen og savner ham, tror jeg, at elevmødedagene er det tids-

Som oftest måtte gymnastikken foregå inden døre —

punkt, hvor savnet af ham føles videst ud — og utallige er de tanker, der i disse dage går til ham.

Eftermiddagens program prægedes af varmen. Korsangen og Finn Brandt Pedersens foredrag gennemførtes i gymnastiksalen. Ved gymnastikopvisningen i den store have var jeg parat til at

— men ved elevmødet var der frilufts-opvisning.

25 års jubilarer.

stryge både den ene og den anden øvelse, men vi klarede opvisningen igennem uden at ændre noget væsentligt. Selvfølgelig havde bevægelserne været nok så lette, hvis temperaturen havde været 10° lavere. Gunner foretrak — stik imod sædvane — at holde sit foredrag ude.

Til skuespillet i haven om aftenen var vejret helt eventyrligt. Vi havde i lærerkredsen flere gange diskuteret, hvorvidt skuespillet skulle være ude eller inde. Vi var delt i 2 partier, der i al fred-

25 års jubilarer.

10 års jubilarer.

sommelighed hver kæmpede for sit, men efter denne vidunderlige aften var der enighed om, at friluftsskuespillet har en ganske særlig charme. Aftenen var så stille, at vi kunne tænde stearinlys omkring plænen i gården; de brændte fuldstændig roligt ned, medens vi efter kaffen stod i smågrupper og snakkede.

Næste morgen regnede det, og det regnede mere eller mindre hver eneste dag resten af sommerskolen.

Den 6. opførte Det kongelige Teater »Hagbarth og Signe« på friluftsscenen i Sønderborg. Vejret så ikke for godt ud. Først kl. 17 blev det afgjort, at de spillede. Vi udstyrede os med tøj som til en nordpolsfærd og havde en fin aften.

Vi havde i år »8 dage på højskole« midt i juli måned. Vi havde lagt programmet, så skole og kursus arbejdede nogenlunde uafhængigt af hinanden; kun foredragstimerne var fælles, og vi syntes ikke, at de to hold kom til at genere hinanden.

Den 23.—25. havde vi besøg af 55 gymnaster fra Dansk Gymnastikforbund under ledelse af fru Memborg, Odense. De havde trænet rundt omkring i landet i små hold eller enkeltvis. Nu skulle de i løbet af 1½ dag trænes sammen til et hold, der skulle repræsentere dansk gymnastik ved en stor fest i Stuttgart. Det var ingen let opgave, og selv om de trænede det meste af dagen, var der enighed om, at det havde været rart at have et par dage mere at træne i.

Den 25. havde vi slutningsmøde. Vi havde bedt Johs. Rosendahl, Gartnerhøjskolen, om at tale, og han sagde ja til trods for, at han selv var ved at afslutte sit skolehold. Desværre havde han ikke tænkt på at bestille billet til Mommarkfærgen, så han kørte dertil uden at kunne komme over. Den tid han — og vi — havde håbet at kunne drysse rundt i her, måtte han nu bruge til at køre over Assens—Aarøsund; men heldigvis nåede han da herned.

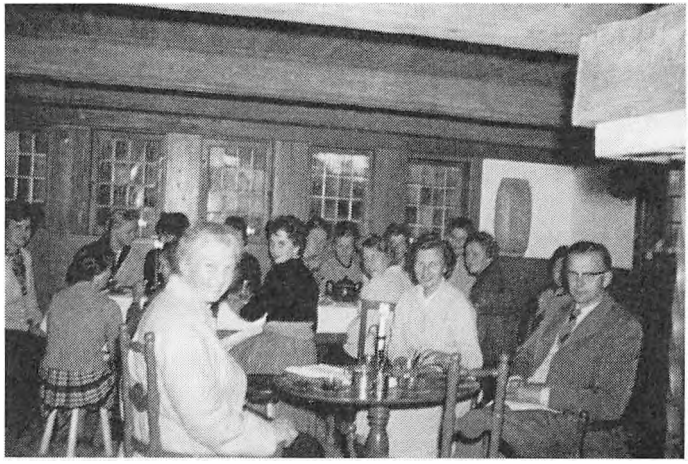
Elevmøde-mandag i haven.

Dagen efter havde eleverne deres anden underholdning. Ved den første overraskede de sig selv og os, idet den var bebudet at vare ca. 1 time; den tog 10 minutter. Denne gang havde de et stort og særdeles godt forberedt program.

Den 29. havde vi vores egen afslutning. Lærerne havde lagt et nordisk program med Finlandia, Sven Duva, Åke og hans lille verden, Grieg og kapitler af Spændingens land.

Eleverne rejste søndag den 30. Formiddagen gik med at sige farvel, idet en stor del af eleverne blev hentet. Om eftermiddagen tog vi med børnene til Tvekløft, fru Terkelsens sommerhus, som vi havde lånt nogle dage. Her fik vi et par dejlige drivedage, inden vi skulle hjem og tænke på musikstævne.

Den 6. august kom ca. 160 mennesker for at deltage i Danmarks Sanglærerforenings stævne. Det blev nogle meget festlige dage med sang og musik fra morgen til aften.

Fra Alsinger-stuen.

Igen havde vi et par fridage med børnene, inden de skulle begynde skolen. Fra 21. august—2. september var Haderslev seminarium og øvelsesskole her på lejrskole med ca. 80 mennesker. Den 2. september var en af vore travle dage. Haderslevfolkene rejste ved 10-tiden, og mellem kl. 16 og 17 kom 2 nye hold, Emdrup skole fra København og Ingerslevs Boulevards skole fra Aarhus. Endelig havde vi besøg af Rantzausminde Efterskole i et par dage.

Vi er nu nået til 10. september, og det blev pigernes tur til at holde ferie inden efterårsmødet den 23.—24. september.

Her talte lærer Ruge, Flensborg, om Nigeria, et typisk eksempel på en tidligere koloni, der nu var blevet selvstændig. Nigeria består af 3 forskellige folk med vidt forskellige karakteregenskaber og sprog. Engelsk er derfor bevaret som fællessprog. I mange tilfælde står en engelsk rådgiver ved siden af de indfødte ledere.

Søndag eftermiddag holdt rektor Jørgen Andersen, København, foredrag om »Humor og alvor i litteraturen«. Derefter talte Gunner om fællesmarkedet. Om aftenen havde vi indbudt skuespiller E. Hjordt, København, til at underholde med »Litterært causeri og lut-vise sang«. Det svarede ikke helt til vore forventninger.

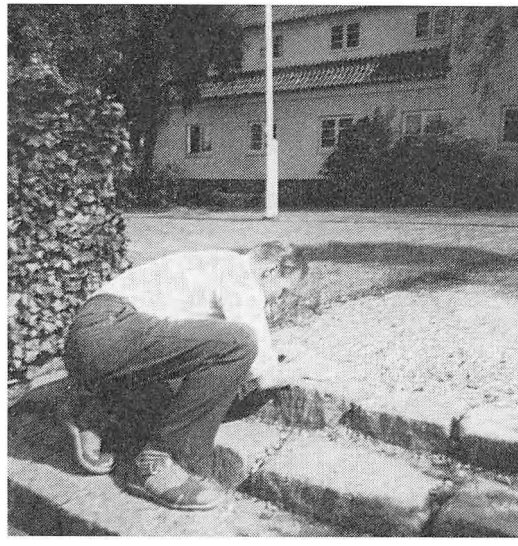
Lørdag den 23. holdt Nora Lang, tidligere kokkepige, bryllup med Christian Frost, Padholm.

Den 30. september—1. oktober havde vi et weekend-kursus for Arbejdernes Fællesklub »Danfoss« og Socialdemokratiet i forbindelse med Hjemmeværnet.

Den 7. oktober tog fru Terkelsen, Rostbøll, Gunner og jeg til Dansebodmøde i Odense. På vejen fra Fåborg til Odense var vi inde

at drikke kaffe hos Hedemanns i Gestelevlunde. Ellen Margrethe var elev her i sommer og Henry var her vinteren 1958—59. Forældrene har været her som elever hos Terkelsens. Det var meget hyggeligt, men færgen går herfra 3 kvarter senere, end den før har gjort; vi kunne vældig godt have brugt den tid hos Hedemanns.

Odensemødet var det største, vi har været til i de senere år; vi måtte stadig hente flere stole, og da vi skulle til bords, måtte vi

Rostbøll skriver i poesibog.

have en stue mere i brug. Gunner holdt sit efterårsmødeforedrag om fællesmarkedet. Rostbøll, som netop var kommet hjem fra 5—6 ugers ophold på en tysk højskole, fortalte om sine indtryk derfra. Han tog derned hovedsagelig for at lære sproget, men vi fik indtryk af, at han også har lært lidt om tysk ungdom og de tyskere, der er lidt ældre og har gjort krigen med. Han fortæller selv om det her i årsskriftet. Endelig fortalte Gunner lidt om årets gang.

Vi havde mere tid, end vi før har haft i oktober måned, og vi nød rigtig det strålende efterårsvejr. Den 22. oktober plukkede vi udsprungne anemoner i Nørreskoven.

Vi holdt det indledende lærermøde til vinterskolen allerede den 31. oktober. Vi var så heldige, at vore to nye lærere Bodil Bjerre og Ib Peschardt Hansen allerede var ankommet. Sidstnævnte er »på græs« fra Den frie Lærerskole, Ollerup. Bodil Bjerre er håndarbejdslærerinde. Hanne Thomsen rejste til England til

Kaffepause for en del af køkkenstaben: Inga, Bodil, Britta, Bodil.

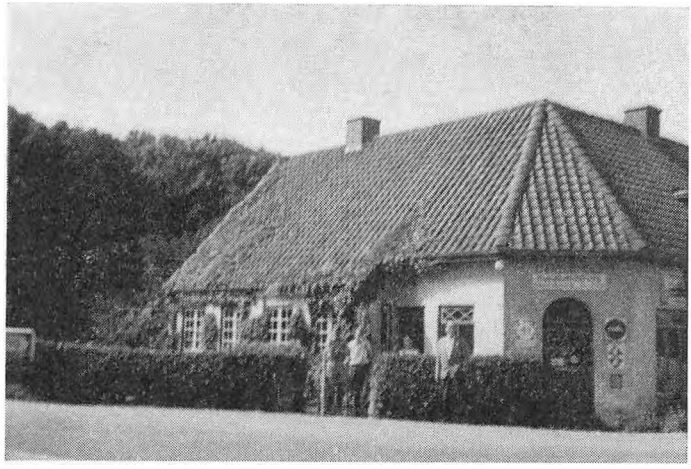
maj og er stadig derovre. I sommer havde vi en håndarbejdslærerinde, Anna Marie Andersen, som vi kom i forbindelse med, fordi hun ville have delingsføreruddannelse her. Da vi netop søgte håndarbejdslærerinde, ordnedes det sådan, at hun underviste i håndarbejde og gik med på delingsførerholdet og til forskellige andre timer. Hun klarede fint den vanskelige opgave at være både lærer og elev.

Elevernes ankomst og prøvedag formede sig nogenlunde som sædvanligt, og allerede søndag den 5. havde vi åbningsmøde. Johs. Møller havde for længe siden lovet at komme til dette møde, og vi havde glædet os til at se ham hernede. Nogle dage før sendte han afbud fra Sjælland. Anne Dorte var blevet meget alvorligt syg, og han syntes, han måtte hjem til hende.

Seminarielektor Munkholm, som undertiden har undervist her under soldaterkursus, lovede at træde til. Vi havde indbudt til kaffe kl. 15, foredrag kl. 15,30. Det var det mest vidunderlige efterårsvejr, man overhovedet kan tænke sig. Vi var bange, folk ville køre i skoven i stedet for at sætte sig ind at høre foredrag, men her var mange mennesker, og vi syntes, at vi fik en dejlig eftermiddag.

Den 7. bød Skolescenen på »Oliver Twist« i Sønderborg. Det var tidligt at begynde at tage hjemmefra, men vi tog af sted med samtlige elever, og der var vist ingen, der fortrød.

Næste aften læste lærerne forskellige småstykker ved kaminen. I år har vi sat onsdag aften til skiftevis lærer- og elevunderholdning, men endnu er der sket så meget andet onsdagsaftenerne, at det kun er blevet til én underholdning for hver.

Otto Andersens hus er i farezonen p. gr. af færgeplanerne.

Hver gang vi begynder med et nyt elevhold, er lærerne enige om, at vi skal hurtigt i gang med besøg i lærerhjemmene; således også i år. Allerede nu var det vanskeligt at finde en ledig aften, men ved at tage en lørdag aften, der ellers er film- og folkedanseaften, lykkedes det den 11.

Næste lørdag opførtes i fjernsynet Lommeprokuratoren eller Maître Patetin, det stykke vi spillede til elevmødet. En del af skuespillerne mødtes i »Hytten« hos Rostbølls for at nyde gensynet med stykket, men det blev en stor skuffelse. Det var en hel anden og meget dårlig oversættelse, syntes vi. Det lignede slet ikke den Maître Patetin, vi opførte.

Den 22. var vejret så godt, at vi syntes, at vi ville bruge et par formiddagstimer til Blommeskobbeltur. Kl. 10 startede hele flokken, de allerfleste gående. Denne gang holdt vejret, og de fik en meget fin tur. Om aftenen opførte Det kongelige Teater »Ungdom og Galskab« i Sønderborg, og vi var derinde med ca. ⅔ af holdet. Det var en virkelig festlig aften.

Vi syntes, at vi var nødt til at bruge det gode vejr til Sydslesvigtur, så næste morgen kl. 8 gik turen til Slesvig, Danevirke m. m. Vi havde ventet på, at de sidste elever skulle få deres pas i orden — og meteorologerne turde ikke fortsat love godt vejr, så nu sprang vi til, selv om gårsdagen havde været noget anstrengende.

Næste dag havde vi besøg af Tage Albertsen, der er ansat i de danske bankers oplysningsarbejde; han talte om den personlige opsparing og økonomi.

Den 28. fik Inge f. Terkelsen en dreng. Inges 2 piger, Mette

Vinterskolen 1961—62 på Sydslesvig-tur.

og Trine, der nu er 5 og 3½ år, har i øjeblikket besøg af deres mormor, medens de venter på at få deres mor og lille bror hjem.

Ernst Christensen, som også i vinter skulle have Sønderjyllands historie med eleverne, blev syg aftenen før han skulle begynde. Fredag den 23. blev han udskrevet fra hospitalet, og onsdag havde han sin første time. Det var dejligt igen at se ham hernede.

Om aftenen var eleverne indbudt til underholdning og bal i Notmark ungdomsforening.

I morgen aften er det dagen før adventssøndag, og vi skal binde adventskranse. Vi ved, at mange af jer sender en tanke til Danebod i tiden ind under jul, fordi I i tidligere tid har oplevet den specielle stemning, der har været i adventstiden. Også vore tanker går til jer i denne tid.

Vi siger jer mange tak for hilsener i årets løb og ønsker jer en rigtig glædelig jul og et godt nytår.

Aase, Arne, Erik, Gunner og *Inger Rasmussen.*

MARIANNE BLUME SCHMIDT

I sommer læste vi en dag i juni i avisen, at der var sket en drukneulykke ved Vejers strand, der havde kostet en ung mor livet. Navnet sagde os ingenting, og så fæster man sig ikke så meget ved en sådan meddelelse. Nogle dage senere blev vi klar over, at det var vor elev Marianne Blume Schmidt fra sommeren 1946. Et par af hendes kammerater skrev til os og fortalte det. 1946 var både for Inger og mig det første sommerhold. Vi har altid følt os nært knyttet til denne årgang, som har været meget trofast til at komme til elevmøder og efterårsmøder. Marianne hørte til inderkredsen, og hun var med sin livsglæde og trofasthed en god repræsentant for holdet. Vor dybe medfølelse samler sig om hendes mand, Claus Jepsen, Hømlund, Spandet, og deres tre børn. Alle fra Danebod, der har kendt Marianne, vil ære hendes minde.

Gunner Rasmussen.

ELEVMØDET

Som en hyggelig fortælling begynder med: »Det var en varm, lød sommerdag« — således kan vi også indlede elevmødereferatet 1961. — Vi husker søndag den 2. juli som den varmeste dag hele sommeren, sine steder viste termometret 28° i skyggen. I »hyggesnakke« stunder var alle skyggepladser i haven optaget. Om det var »graderne«, der varmede Gunner Rasmussen om hjertet, med udslag i medfølelse over, at vi skulle bænkes indendørs til foredrag, kan vi lade ligge, i alt fald blev det nyttige forenet med det magelige, eftermiddagens foredrag blev i haven. Gunner Rasmussen gennemgik M. A. Hansens »Jonatans rejse«. En interessant litteraturtime, som ganske givet har ansporet til læsning af bogen og i det hele taget at gå noget mere i gang med M. A. Hansen.

Vi drejer tilbage igen. Lørdag aften på plænen. Sommeroptrin af pigerne bestående af korsang og dans, hvorunder der blev fremsagt digte af Åkjær, Grethe Risbjerg Thomsen m. fl. Bagefter gik vi ind i gymnastiksalen, hvor vi nød tonerne fra det alsiske spillemandsorkester. For at vi ikke skulle blive »sidde-stive«, spillede orkesteret op til dans på plænen. Der sluttedes med varme pølser og bål i haven. Mange havde vist svært ved at falde til ro denne herlige sommeraften, hvad kan man tro andet.

Søndagens program begyndte iøvrigt med kirkegang i Asserballe. Efter gudstjenesten var vi henne ved Terkelsens grav, hvor vi i nogle minutter mindedes ham og hans store virke. Elevforeningen satte ved den lejlighed en blomst på graven. —

Generalforsamlingen var lige før middag, og fremmødet var stort. Om det var for at finde en plads i skyggen, eller det var opfordringen fra sidste års referat skal være usagt, men alle de, der var med, får tak. Det er så hyggeligt, når vi i fællesskab kan drøfte tingene. Formandens beretning var fortrinsvis en omtale af elevforeningens 40 års jubilæum, og i den forbindelse mindedes vi Hans Eriksen, Almsted, og hans store arbejde for skolen gennem mange år. I den anledning havde bestyrelsen vedtaget at plante et træ på hans grav. I årets løb var der kommet en udmeldelse fra en elev årgang 1921. Det fik os til at tænke på, at det i grunden burde være sådan, at hvis man har vist skolen trofasthed gennem

så mange år, burde vi sende pågældende et gratis hæfte hvert år fremover. (Det gælder altså bare om at holde ud i 40 år!)

Regnskabet kan I jo finde andet steds i bogen, og dette samt beretningen godkendtes af generalforsamlingen. Det behørige valg foregik meget fredeligt, så bestyrelsen er stadig den samme.

Ved middagsbordet blev der som sædvanligt læst hilsner op, mange genkendelsesnik og -smil kvitterede for modtagelsen. Så kom det store frikvarter med strandtur, sludren, besøg i forstander- og lærerhjem o. s. v. »Plageånder« var også hele tiden på energisk rundtur med pengekassen. I må undskylde, hvis vi engang imellem synes lige lovlig påtrængende, men vi skal jo gerne ha' en lille skærv til at dække mødets udgifter med.

Før Gunner Rasmussens foredrag, som er nævnt i indledningen, holdt Finn Brandt-Pedersen eftermiddagens første foredrag. En interessant omtale af nogle forfattere og deres værker. Navnene behøver vi vel ikke at beskæftige os med, blot at nævne den omtale, eksistentialismen fik. Denne af Sartre modeprægede filosofiske og litterære retning, der hævder den aktuelle og individuelle virkelighed som grundlag for menneskets tænken og handlen, hvorfor dette frit må realisere sine muligheder og skabe en egen personlighed.

Gymnastikopvisningen hører også dagen til, og den foregik i år som sædvanlig under Inger Rasmussens ledelse.

Blandt forberedelserne til elevmødet er det mest tidskrævende vel nok komedien, og især fra iscenesætterens side, taget i betragtning, at han også havde en rolle i stykket. Rostbøll klarede begge dele fint. Stykket hed »Lommeprokuratoren« af ukendt fransk forfatter. Det var i ægte holbergsk stil en satire over borgerskabet. Som sædvanlig fik vi den hjælp, vi havde behov, ved at bede venner og bekendte om at træde til.

Efter forestillingen var der kaffebord i gymnastiksalen. Den sædvanlige stemning, når et elevmøde er slut, var til stede. Man sang nogle sange, og enkelte tog ordet. Jeg fristes til at referere Johannes Stokbæks ord: »Vi er glade for det nye Danebod, men vi er allermest glade for, at vi kan genkende det gamle i det nye.« Lad disse linier være mest sigtet på alle de »gamle«, dem, som kun kender de gamle rammer, kom og vær med og glæd jer over »det gamle i det nye«. —

Det er en mærkelig fornemmelse her ind under jul at skulle sidde og berette om sommerens store fest og om få dage være med til at sende elevbogen ud — en julehilsen om man vil. Man mærker en usynlig kontakt med hele kartoteket. Sådan et kan virkelig være hyggeligt!

Glædelig jul! *Peter Hansen Bonde.*

10 ÅRS JUBILARER

I det følgende omtales de 10 års jubilarer, som deltog i elevmødet. På grundlag af korte samtaler anføres for de pågældende nogle personlige oplysninger, som regnes at kunne interessere de »fraværende« af årgangen. Måske kan en og anden også få lyst til at genoptage forbindelser, som måtte være gledet ud i årenes løb.

Vinterholdet:

Svend Andersen, Glud pr. Horsens. Købte ejendom 1959.

Jens Kr. Bæklund, Bæklund pr. Sørvad. Gift 1957. 3 børn: dr. 3½, p. 2½, p. ½. Har overtaget sit fødehjem.

Karl Elmelund, Tippelsbjerggård, Horne. Var på Island 1957—58 og på Grønland 1958—59.

Niels Lund Henriksen, Endrup. Gift 1955. 2 piger på 3 og 1 år. Forpagtede 1955—60 ejendom i Årre, købte 1960 ejendom i Endrup.

Erling Krogsgaard Jensen, Sdr. Krogsgaard, Bækmarksbro. Opholdt sig i England 1959 og arbejder nu hjemme hos sine forældre.

Helge Jørgensen, Næsby pr. Kappel. Købte ejendom 1956.

Jens Chr. Kvist, Kegnæshøj, Kegnæs. Gift 1954. 2 drenge på 6 og 2 år. Købte ejendom 1955. Bierhverv: Kystudkig ved Kegnæs fyr.

Jens Chr. Overgaard, Vrå pr. Nybo. Arbejder hjemme på sin fars gård.

Sommerholdet:

Ruth Christensen, gift 1952 med brunkulsarbejder Jens Chr. Frederiksen. 6 børn: p. 8½, p. 7, p. 5, p. 4, dr. 2, p. 1. Adr.: Søby pr. Kølkær.

Jenny Dinesen. Skals Håndarbejdsskole 1960—61.

Inger Berit Due, gift 1952 med kartoffelhandler Hans E. Nielsen. 2 børn: p. 7½, dr. 3½. Adr.: V. Heisesvej 7, Allerød.

Clara Manly Hansen, gift 1953 med slagteriarbejder Knud Thomsen. 3 børn: dr. 8, p. 6, p. 4. Adr.: Vorgod Østerby pr. Herning.

Else Henneberg, gift 1956 med læge Vagn Glindtvad. Pige på 1 år. Tidligere kontoruddannelse og ophold i England.

Mary Jakobsen, gift 1954 med maler Ejnar Hansen. Adr.: Tallerupvej 40, Tommerup.

Thea Jakobsen, gift 1954 med smed Hermann Kragh. 2 børn: p. 4, dr. ½. Adr.: Lyhne pr. Ølgod.

Anna Jensen, gift 1957 med købmand Terkel Hansen. Pige på 2 år. Adr.: Ringe.

Inge Lassen, gift 1958 med sadelmager Verner Christensen. Pige på 2 år. Adr.: Gammel Sole, Hedensted.

Anna Marie Nielsen, gift 1954 med landmand Alfred Pedersen. 2 piger på 7 og 3 år. Adr.: Søllested pr. Glamsbjerg.

Elise Nielsen. Husbestyrerinde. Adr.: Ullerup pr. Skamby.

Ruth Nielsen, gift 1957 med landmand Arne Stampe. Dreng på 4 år. Adr.: Lønå pr. Tyregod.

Judith Leth Nissen, gift 1954 med landmand Hans P. Nielsen. 2 piger på 4 og 1 år. Adr.: Loftlund pr. Farre.

Karen Ø. Nissen, gift 1954 med landmand Oluf Knudsen. 3 børn: p. 6, dr. 4, p. ½. Adr.: »Vesterbygård«, Ødsted pr. Vejle.

Hanne Povlsen, gift 1951 med slagteriarbejder Niels Christensen. 2 drenge på 8 og 6 år. Adr.: Sdr. Hostrup.

Inger Elmegaard Rasmussen, gift 1957 med landmand Arne Seersholm. 2 børn: p. 4, dr. 2. Har opholdt sig 2 år i Göteborg, 1 år i London. Adr.: Lejre.

Kirsten Rasmussen, gift 1955 med landmand Otto Hansen. 2 piger på 3 og ½ år. Adr.: Øxendrup.

Helene Thorning, gift 1954 med driftsassistent Aksel Skrydstrup Pedersen. 2 børn: p. 5, dr. 2.

KORTE HILSENER

Til alle gamle elever og venner på Danebod!

Med årsskriftet sender jeg til alle de bedste hilsener og julegønsker. Jeg ønsker også for alle, at det mørke, som truer i verden rundt om, må spredes, og at vi må få et godt nyt år. Tusind tak for alt på Danebod.

Jeres Sydslesvig-kammerat fra 1924—25

Carl Jepsen,
St. Hansgade 59, Flensborg.

Her fra Baaring Højskole sender vi mange hilsener og gode ønsker til gamle kendinge. Vi har siden sidst fået et navn mere at sætte under hilsenen.

Martin, Iben, Jytte og *Finn Brandt-Pedersen.*

Kære venner og bekendte blandt årsskriftets læsere.

Også fra mig skal der være en venlig hilsen til jer alle med ønsket om en glædelig jul og et godt nytår — og med tak for gamle dage.

Baaring, 1. søndag i advent 1961. *Kirstine Rask.*

Tanker og gode, rige minder omfatter stadig alle jer, elever, lærere og venner af Danebod siden starten.

En taknemlig hilsen til alle med ønsket om god jul og et nyt godt 1962. *Nikoline* og *Erik Olsen.*

Venner og kendinge!

Tiden er inde til, at vi igen er i gang med forberedelserne til udsendelsen af årsskriftet til gamle og unge elever fra Danebod, og vi vil gerne benytte lejligheden til at sende vore bedste hilsener og ønsker for den kommende juletid og det nye år til alle Danebod-hæftets læsere. Tak for det gamle år til dem, der tænkte på os — ja, hjertelig hilsen og rigtig glædelig jul!

Kristine og *Otto Andersen.*

Fra Arkaluk Olsen, Julianehåb, der var elev i 1951—52, har vi lige fået en hilsen. Han fortæller bl. a., at familien i oktober måned blev forøget med tvillinger, to søde piger!

Arkaluk var med til elevmødet nu i sommer, som han havde anset for at være 10-års jubilæum. Desværre turde han ikke regne med at kunne komme 1962, som vi regner for jubilæumsåret, men han sender ad denne vej hilsener til alle kendinge.

NOGLE BEMÆRKNINGER

til

Landsforeningen af Højskoleelevers og Højskolernes Sekretariats arbejde i 1961.

Inden for det sidste år har Landsforeningen haft en livlig kontakt med adskillige elevkredse i anledning af indsamlingen til Knud Rasmussens Højskole i Holsteinborg. Vi siger tak til de mange, der har bidraget, og selvom beløbet, målt i forhold til andre indsamlinger, er beskedent, håber vi alligevel, at pengene kan medvirke til at skabe den bedst mulige ramme for den grønlandske folkehøjskole. I 1956 afgav Ministeriet for Grønland en betænkning om denne skoles rejsning, og det siges heri bl. a.: »Det vil i den kommende årrække, hvor det grønlandske samfund med stigende kraft vil mærke følgerne af den stærke tekniske og sociale udvikling, være den grønlandske højskoles opgave at bevare og udvikle de kulturelle traditioner, hvori det grønlandske folk har erkendt sig selv og sin egenart, herunder den gamle husflids- og folkekunst med dens sans for former og farver.« Indsamlingens endelige resultat godt 26.000 kr. er ubeskåret sendt til højskolens bestyrelse med anmodning om, at man ved pengenes anvendelse vil tage hensyn til, at indsamlingen først og fremmest blev sat i værk med henblik på inventaret til husflidslokalet.

Til juli næste år regner man med at kunne indvie højskolen, som kommer til at koste ca. 2,1 mill. kr. Der bliver plads til 20—30 elever på skolens seks måneders vinterkursus med normal højskolevirksomhed. Den øvrige del af året er det tanken, at der skal afholdes forskellige kursus, bl. a. i ungdomsarbejde.

I nu næsten 10 år har Informationskontoret modtaget besøg fra hele verden af mennesker, der kommer til Danmark for at studere den danske folkehøjskole og anden voksenoplysning. Dette arbejde er i de senere år vokset ganske enormt, først og fremmest på grund af det stigende antal besøg fra u-landene, men også besøgene fra Europa og USA bliver talrigere. Den imødekommenhed, højskoler-

nes folk viser dette arbejde og også mangfoldige enkeltpersoner og andre institutioner, er af uvurderlig betydning. Når så mange bagefter udtrykker deres glæde og taknemmelighed over, hvordan de er blevet hjulpet, skyldes det den venlige holdning, som de pågældende er blevet modtaget med rundt om i landet på højskolerne. Tak, fordi man gør dette arbejde lettere for os, og tak fordi man vil medvirke til, at stipendiater, gæster o.s.v. virkelig får et indblik i den danske folkehøjskole.

Højskolernes korte kursus bliver af en del betragtet som vores væsentligste opgave, hvad vi ikke selv synes, det er. På den anden side er det et opmuntrende arbejde, fordi så mange, der for første gang tager ud på et 14-dages kursus, siden vender tilbage her og fortæller, hvilken oplevelse det har været for dem. Vi oplevede det ved det årlige møde for feriekursister i oktober, hvor vi som sædvanlig var over 400 mennesker. Der er ingen tvivl om, at disse 14-dages kursus giver højskolerne mulighed for at komme i kontakt med nye kredse, og at de kommende års højskoleelever ikke mindst vil komme herfra.

Jeg forlader nu Højskolernes Sekretariat for at tiltræde en stilling ved Den sociale skole i Århus. Det har været nogle interessante og indholdsrige år, som jeg er glad for at have fået lov til at tilbringe i Vartov. Personligt siger jeg tak for et loyalt og fordomsfrit samarbejde. Sekretariatet skal også være et loyalt organ, men det er ikke mere et grønt foretagende, børneskoene er forlængst trådt til, og arbejdet og mange opgaver har fundet deres form, efter min opfattelse heldigvis i en form så smidig, at der er plads for nye tanker og nye opgaver. Højskolernes Sekretariat har gode muligheder for at være med til at løse de opgaver, som vil melde sig for folkehøjskolen.

Alfred Dam.

EN INDBYDELSE

Vartov, oktober 1961.

Vil I med på kibbutz i Israel ....?

Kfar Szold er et kollektivt landbrug, en såkaldt kibbutz, i det nordlige Galilæa i Israel. Jeg har opholdt mig der nogen måneder i sommer og har en invitation med hjem derfra til unge danskere.

Kibbutzen mangler arbejdskraft i et par måneder i eftersommeren hvert år, da man samtidig er meget interesseret i at få forbindelse med og kendskab til folk fra andre lande, spurgte man mig i kibbutzen, om jeg troede, at det ville være af interesse for nogen unge danskere at komme til Israel på et par måneders ophold med vekslen af ferie og lettere arbejde. Det skulle så være nogle sunde og åbne unge, der var interesserede i at møde nyt, så arrangementet kunne blive til gensidig gavn.

Jeg lovede at være kontaktmand her i starten mellem kibbutzen og unge danskere specielt fra højskoler, ungdomsforeninger m. m. for at se, om der er interesse for et sådant arrangement, — synes interessen at være til stede, vil man fra kibbutzen realisere planen.

Det var tanken, at en gruppe på ca. 30 unge skulle komme og hjælpe med æblehøsten fra sidst i august til sidst i oktober 1962. Rejsen skulle deltagerne selv betale, eventuelt med et mindre tilskud fra kibbutzen; kan vi arrangere en fornuftig grupperejse, måske med chartrerfly, vil rejsen tur-retur ikke overstige 900 kr. Dette kan praktisk talt blive eneste udgift, for man får ganske vist ikke løn i en kibbutz, men man får alt, hvad der er brug for, naturligvis bolig og fuld kost, dertil tøj, cigaretter, chokolade, frimærker, toiletsager o.s.v., der er slet ikke mulighed for at bruge penge. — I en kibbutz yder man efter evne og nyder efter behov. — Man skulle så arbejde 6—8 timer daglig i seks af ugens dage i ca. seks uger, fortrinsvis med æbleplukning. Det foregår meget frit og går ganske fornøjeligt til. Ind imellem og efter arbejdstid vil der blive holdt foredrag og diskussionstimer om Israel, om kibbutzen, kibbutzforhold, og hvad der ellers måtte interessere. Desuden vil kibbutzen

give deltagerne udflugter rundt i landet til Nazareth, Genezarethsøen og andre steder, ligesom der vil blive rig lejlighed til selv at foretage småture, og sidst under opholdet vil der blive en større fællestur til Tel Aviv, Jerusalem, Det døde Hav og måske gennem Negev-ørkenen helt til Eilat ved Det røde Hav.

Det er slet ikke nogen forudsætning at kunne noget fremmed sprog, der er 6—7 i kibbutzen, der taler dansk og svensk, det vil naturligvis blive anvendt i arbejdet, i timerne og på turene, og ellers kan man tale med de fleste mennesker i landet på engelsk eller tysk. Man vil meget hurtigt bliv optaget i hjemmene i kibbutzen og glide helt ind i dens daglige liv. Jeg kan af egen erfaring garantere, at opholdet ikke vil komme til at virke som en arbejdslejr, men man vil føle sig som på besøg hos én stor familie.

Interesserede bedes sende mig et par ord i løbet af november—december, naturligvis i denne omgang helt uden forbindende, blot for at jeg helst inden nytår kan give besked til Kfar Szold, om der er interesse for sagen. I så fald vil en repræsentant fra kibbutzen komme hertil i marts—april og holde foredrag, vise billeder fra Israel og træffe nærmere aftale med de interesserede.

Da tidsrummet jo er belejligt for mange højskolelærere, har jeg tænkt mig muligheden af, at en af disse, der ønsker at deltage — om han har lyst — tog sig af programmet i dets videre faser. Jeg skal bare give bolden op og formidle den første kontakt mellem kibbutzen og interesserede. Ud fra mine egne erfaringer fra sommerens ophold i Israel kan jeg på det kraftigste anbefale denne tur, ikke mindst er kibbutzen en overordentlig interessant samfundsform at stifte bekendtskab med, og man vil her som ude i landet få mange gode og spændende oplevelser.

Jeg er gerne til tjeneste med flere oplysninger til interesserede.

Arne Piel Christensen,
Kollegiet, Vartov, København K.

— og det samme er man på kibbutzen —

Kfar Szold,
Doar na Hagallil Haeljon, ISRAEL.

Ovenstående har jeg modtaget gennem Højskolernes Sekretariat. Ganske vist er 900 kr. vel for de fleste en ret anselig sum, men på den anden side må det være så stor en oplevelse at deltage i et sådant ophold, at jeg syntes, indbydelsen skulle med i årsskriftet.

G. R.

ELEVFORENINGENS REGNSKAB 1960-61

Indtægt:

Kassebeholdning f. f. år	5723,42
Elevbidrag	11717,19
Indtægt ved elevmødet	470,00
Solgte hæfter	28,00
Renter — girokontoen	67,52
	kr. 18006,13

Udgift:

Årsskriftet 1960	5108,35
Forsendelsesporto, gebyr o. a. porto	2597,91
Udgifter ved elevmødet	202,00
Elevunderstøttelser og tilskud	737,50
Landselevforeningen	531,25
Knud Rasmussens højskole	1060,00
Tryksager Jørgen Otsen	116,35
— og andet Otto Andersen	60,00
— Konrad Jørgensen	57,00
Kassebeholdning juni 1961	7535,77
	kr. 18006,13

Kassebeholdning 1961	kr. 7535,77
(heraf stående på giro kr. 7524,36)	
Kassebeholdning 1960	- 5723,42
Formue-fremgang	kr. 1812,35

Erik Olsen.

Revideret og fundet i overensstemmelse med bilag og kassebeholdning.

30. juni 1961.

Jakob Bladt, Fynshav.

Asger Madsen, Fynshav.

REGNSKAB

for

»Forstander Frede Terkelsens Mindefond«

Indtægt:

Kapital pr. 1. januar 1960	8846,25
Indkomne bidrag	1420,00
Renter af bankbog	28,55
Renter af obligationer	550,00
Ialt kr.	10844,80

Udgift:

Protokol	5,00
Porto	8,50
Depot-gebyr	7,50
Obligationer (anskaffelsespris)	9133,28
Kontant og bankbog	1690,52
Ialt kr.	10844,80

Status pr. 31. dec. 1960.

10.000 kr. 5½ pct. Ny jyd. Købst. obl.	8450,00
Bankbog, konto 3586, Folkebanken	1590,52
Kontant	100,00
Samlet kapital kr.	10140,52

Revideret og godkendt.

Fynshav, 20. marts 1961.

(sign.) *H. Møller.* (sign.) *Otto Andersen.*

Det reviderede regnskab er i overensstemmelse med § 9 i fundatsen for mindefonden indsendt til undervisningsministeriets godkendelse.

SMÅ MEDDELELSER

Elevmødet 1962 afholdes den 30. juni—1. juli, og alle gamle elever med pårørende er velkomne. Af hensyn til forberedelserne: mad, leje af service m. m. beder vi jer indmelde jer ved hjælp af nedenstående kupon, der kan sendes som brevkort.

Medbring om muligt madpakke til lørdag aften. Det er det letteste for vort køkken og det billigste for jer.

Jubilarholdene 1951—52 og 1952, 1941—42 og 1942, 1936—37 og 1937 o.s.v. får ad denne vej en speciel indbydelse! Skriv sammen og sæt hinanden stævne.

Efterårsmødet 1962 holdes den 29.—30. september. Undertiden aftaler de lidt ældre årgange at mødes ved det lidt »roligere« efterårsmøde frem for at tage til elevmøde. Men alle gamle elever er naturligvis meget velkomne ved begge lejligheder!

KLIP HER .....

Undertegnede ønsker at deltage i elevmødet på Danebod

30. juni—1. juli 1962.

(Overstreg en dato, hvis du kun kommer en af dagene).

Årgang 19.....

Elevkredsmøderne i *Varde* og *Odense* fortsætter traditionen tro henholdsvis forår og efterår. Vardemødet aftales med 2—3 ugers varsel og averteres derefter i pressen af Hans Lund, Tinghøj. Odensemødet agtes afholdt lørdag den 6. oktober. Mødet afholdes sædvanligvis i Højskoleforeningen, Slotsvænget 1, men endelig meddelelse herom vil blive givet af Johannes Stokbæk, Ferritslev, Allerup, ved annonce i »Fyns Tidende« og »Fyns Stiftstidende« en uge før mødet.

Meddelelse om evt. *adresseforandring* eller *udmeldelser* af elevforeningen sendes inden 15. november til foreningens formand, gårdejer Peter Bonde, Skærtoft pr. Fynshav. Det bedes samtidig oplyst, hvilket år man var elev på Danebod.

☆

Problemet *hushjælp* er mindst lige så brændende på højskolerne som andre steder, og det er jo ikke alt arbejde ved madlavning og rengøring, maskinerne kan overtage. Skulle I derfor kende en eller flere unge piger, der kunne tænke sig at få plads på Danebod, vil vi næsten altid være interesseret i at komme i forbindelse med vedkommende.

12 øre

DANEBOD HØJSKOLE

FYNSHAV

ELEVFORTEGNELSE

Vinteren 1960—61

Asmussen, Bent, Bolderslev
Christensen, Laust B., Agerskov
Gravesen, Troels, Strellev pr. Ølgod
Hansen, Jørgen Carl, Lille Åbenterp pr. Vrå
Jacobsen, Jens Ove, Hvilsted pr. Odder
Jensen, Johan Nimann, Hoven pr. Tarm
Kramer, Max Otto, Klaus-Groth-Str. 3, Slesvig
Kristensen, Peter Middelbo, Hørup skov pr. Jelling
Kromann, Peder, Olde pr. Tranderup, Ærø
Larsen, Arne Steen, Villerup pr. Bedsted, Thy
Larsen, Henry Steen, Villerup pr. Bedsted, Thy
Lunddorf, Ernst Åge, Albæk pr. Randers
Morgen, Axel, Thorum pr. Roslev
Nielsen, Henning, Gandrup Hedegård pr. Vestbirk
Nilsson, Knud Erland, Bindslev pr. Sindal
Pedersen, Gorm Rosholm, Platanvej 12, Hasseris, Ålborg
Pedersen, Hans Jørgen, Stegsted pr. Bolbro
Petersen, Jes Peter Skovgård, Pøl pr. Nordborg
Rasmussen, Adolf, Arsuk, Grønland
Søberg, Bent Darling, Øster Løgum pr. Hovslund
Sørensen, Jørgen Nymann, Olde pr. Tranderup, Ærø
Thulstrup, Jens Marius, Mejerivej, Suldrup
Wind, Nis Heinrich, Agerskov
Andersen, Ulla Rut, Svendstrupvej 7, Brønshøj
Bjerringgård, Christine, Østerbymark pr. Valsbøl, Sydslesvig
Christensen, Ulla Hjorth, Klokkervangen 9, Ålborg
Kristiansen, Ruth Hansen, Korup pr. Ravsted
Christiansen, Jette, Kildevænget 18, Vindeby pr. Svendborg
Danielsen, Gudrun, Hvorslev pr. Ulstrup
Jensen, Anna Bodil, »Trynskovgård«, Bindslev
Jensen, Ella Hølmkær, Sevel pr. Vinderup

Jensen, Kirsten Irene, Borupsallé 148, København N
Johannsen, Inge-Marie, Carstensgade 5, Tønder
Jørgensen, Elise Nybo, »Nybo«, Sulkendrup pr. Lamdrup
Jørgensen, Marie Fredslund, Boltinggård skov pr. Ringe
Larsen, Birthe, Merethe, Teaterhotellet, Vestergade 11—13 Åbenrå
Larsen, Margrethe Kristine, Svindinge, Fyn
Mortensen, Kirsten Tove With, Jernbanevej 23[1], Holbæk
Nielsen, Inge Else, Stubberkloster plantage, Sevel, Vinderup
Nielsen, Inger Margrethe, Kobberbæksvej 27[2], Svendborg
Olsen, Åse Elly, Nyborgvej 211, Svendborg
Pedersen, Inger, Ferritslev, Fyn
Pedersen, Kirsten Solvejg, Korup pr. Rønde
Seabolt, Sylvia, Corbett Road, Groveport, Ohio, USA
Stæhr, Ellen, Væverensvej 7, Ålborg
Vibe, Helvig Merete, Lykkesvej 4, Åkirkeby

Sommeren 1961

Andersen, Anna-Marie, Holme Bjerge pr. Højbjerg
Bjerringgård, Ingrid, Jaruplund, Flensborg-Land, Sydslesvig
Bjørnskov, Ingrid, Agerskov
Fallesen, Åse, Bramdrupdam
Gravengård, Mette Marie, Dalgasgade 49, Troldhede
Hedemann, Ellen Margrethe, Gestelevlund, Espe
Heinfelt, Jytte, Krudthusgade 15, Odense
Hjorth, Susanne, Vestvej 5, Allerød
Jensen, Åse Fløystrup, Rolighedsgården, Soderup pr. Tølløse
Kohrt, Ingrid Margrethe, Ulmenallee 9[1], Flensborg-Klues
Larsen, Tove, Vestenskov pr. Nakskov
Lorenzen, Gudrun, Valsbøl ved Flensborg
Madsen, Tove, Tofte »Lindegård« pr. Bogense
Nielsen, Sigrid, Erdrup Enghave, Lundforlund pr. Slagelse
Pedersen, Anna-Marie, Særslev Hed, Jullerup st.
Petersen, Karen Træholt, Bov skole pr. Padborg
Rasmussen, Birthe, Asserballe pr. Augustenborg
Schmidt, Ingelise, Øster Ulslev, Lolland
Sostack, Helga, Havbogade 52, Sønderborg
Sørensen, Mona, Haralddalsvej 5, Padborg

ADRESSEFORANDRINGER 1961

1924 Helga Jensen, Holmelundsvej 55[1] tv., Hvidovre
27—28 Knud Ellegård, Ellegård, Ebberup
28 Sigrid Hansen, Amager Boulevard 133 st., Kbh. S
29 Gudrun Juul, Assentoft
Inger Maegård, »St. Dalgård«, Vejen
30 Ester Nymark, Blommenslyst
31—32 Stinne og Laurits Christensen, Bjernevej 34, Fåborg
Olaf V. Sørensen, pastor, Frederiksgade 7 st. tv., Kbh. K
34 Laura Larsen, Røjle mark, Strib
36 M. Møller, Møllebakken 10, Sankt Klemens, Fyn
36—37 Alfred Danielsen, Lønne, Nr. Nebel
Ernst Binau, Landlystvej 17[2], Valby
37 Gudrun Theis, Tvedvej, Tved, Svendborg
37—38 Martin Bjerg, Skanderup friskole, Lunderskov
39 Karen Ellegård Andersen, »Hyllelykkegård«, Verninge
Ingrid Eriksen, Thune Nielsensvej 38, Næsby, Fyn
40—41 Charles Pedersen, Brændekilde pr. Holmstrup st.
40 Line Espersen, Wilh. Bechsvej 72, Århus
41 I. Jørgensen, Aggervej 7[1], Vanløse
41—42 R. Johansen, Hasselager by
42—43 Elvad R. Poulsen, Bonderup
45—46 Alfred Christensen, Lunde, Fyn
46 Karen Sidelmann, Skovgård, Hald st.
Rose Bjerregård, Plantagevej 19, Bramminge
Karen Margr. Larsen, Refstorp, Hurup, Thy
Edel Møller Larsen, Bakkevej 4, Hornbæk, Randers
46—47 Mette Hågensen, »Kirkeboel«, Hove, Klinkby
Hans Grenå, Einfeld b., Neumünster, Hamburger Ch. 126
47 Cecilie Nordestgård, Lumbyvejen, Årslev, Fyn
48 Karna Vilstrup, Nebel, Horsens
48—49 Marie Jørgensen, Sofiendal skole, Fårhus
Kristian Jensen, Hejls
49 Elisabeth Rasmussen, Højby, Fyn

49—50 Ingrid Kofoed Pedersen (Jensen), Overdrevet, St. Heddinge
50 Anne-Marie Petersen, Jernbanevej 6, Strib
Andrea Jensen, Bækmarksbro
Birgit Bille Bundgård, Dronning Sofiesvej 122, Roskilde
Jytte Larsen, Landbrugsskolen, Slangerup
50—51 Sv. Aa. K. Jensen, Mou Kær, Brovst
Niels Henriksen, Endrup, Bramminge
Ingrid Jensen, Skolen, Vejrup
51 Karen Knudsen (Nissen), Vesterbygård, Ødsted, Vejle
Else Glindtved (Henneberg), Dollerupgård, Lunderskov
Inge Christensen (Lassen), Gl. Solc pr. Hedensted
Eva Thue (Nørgård Jensen), Disengranda 34, Årvoll, Oslo
Inger Berit Nielsen (Due), V. Husevej 7, Allerød
Anne Larsen (Smedegård), Skjern
51—52 Kresten Andersen, Mollerup, Silkeborg
52 Karen Margr. Nielsen (Morthorst), Oxholmvej 24^{2} tv, Vordingborg
52—53 Anne Kirstine Damgård, Højrup, Ferup, Ejstrup
53 Erna Simonsen (Pedersen), Kellerup, Mariager
Klara Nielsen, Skelby, Herlufmagle
53—54 Anders Peter Nielsen, Ulstrup
54 Aase Friis, Fredensvej 14^{2}, Viby
Inga Smidt (Larsen), »Ålyst«, Filskov
54—55 Kai Nielsen, Helgolandsgade 11, Sønderborg
Astrid Marie Lund, Nitivej 11^{1}, Kbh. F
Jørgen Rasmussen, Møllerup stutteri, Feldballe
55 Ellen Puggård, Herslevgård, Roskilde
David Sommer, »Bellevue«, Munkebo, Dræby, Fyn
Ingeborg Thomsen, Hvidding
Edith Danielsen (Larsen), Vindinge pr. Lamdrup
Sinne Nielsen, Horne, Tistrup
Inger Christensen, Næsbjerg
Birgit Kjeldsen, Brendstrupvej 105 B, Århus
55—56 Ida Aarup Kristensen (Fredslund), Arnitlund skole, O. Jersdal
56 Birgit Illum Pedersen (Madsen), Romerhus, Glamsbjerg
Aase Houlberg Nielsen, Nørrebro 91^{3}, Odense
Birgit S. Jensen, Tiset Nørregård, Gram
56—57 Anne Margr. Fisker, Ø. Åby friskole, Skårup
Birthe Laursen (Olsen), Elmegade 8^{1}, Vojens
Martha Christensen, St. Rådhusgade 13^{2}, Sønderborg
Tove Sørensen, Teglværksgade 14^{1}, Middelfart
57 Else Thomsen, Kongsbjerggård, Lunderskov
57—58 Bent Møller, Rosengade 13, Odder

58 Tove Jensen, Box 821, Frederiksborg Amts Sygehus, Hillerød
Edith Nygård Hansen (Walther), Østerbrogade 47b, Fåborg
Karen Møller, c/o Frede Pedersen, N. Nebel
Rita Jensen Petz, Broballe, Nordborg

58—59 Ulf Gregersen, 2629—14 Ave S. E. FOREST, Laun Alta, Canada
Jens C. Olesen, Lindevej 27, Roskilde
Aage Larsen, Rabækgård, Tarm
Harriette Cremie (Dougherty) 104, Oakland, Terace Hartford, Connecticut, USA

59 Gunhild Madsen (Johansen), Föreningsgatan 36a[2] vån, Malmø
Claudinė Lykk, Mommark

60 Karen Jakobsen (Clausen), Gallemark pr. Bredebro

INDHOLD

Side

Gunner Rasmussen: Danmark som fællesmarkedsland 3
J. Rostbøll: På tysk højskole 18
Arne Lund-Mikkelsen: Andelsbonden før og nu..... 29
Ernst Christensen: Fra det gamle Als til Danfoss.... 37
Mads Lidegaard: Den eskimoiske kultur og teknikken 45
Peter Olsen: Grønlandssang 53
Anna Hald Terkelsen: En hilsen 54
Inger Rasmussen: Dagbog 1961 56
Gunner Rasmussen: Marianne Blume Schmidt..... 85
Peter Hansen Bonde: Elevmødet..... 86
10 års jubilarer 88
Korte hilsener 90
Alfred Dam: Nogle bemærkninger til arbejdet i 1961 91
Indbydelse 93
Elevforeningens regnskab 95
Regnskab for »Forstander Frede Terkelsens Mindefond« 96
Små meddelelser 97
Elevfortegnelse 99
Adresseforandringer 101

KONRAD JØRGENSENS
BOGTRYKKERI A/S
KOLDING